Poštnina plačana = Spedizione in abbonamento postale II. gruppo.

Ljudski tednik

Izhaja vsak petek
Uredništvo in uprava
Trst, Via Carducci 6

Leto I. štev. 15 | Trst 3. maja 1946 | Cena 5.- lir - 3.- din

Z nasiljem bi se hoteli rešiti

Vsem, ki so se udeležili prvomajskih dogodkov in tudi tistim, ki so pasivno stali ob strani, mora biti sedaj jasno, pri čem smo.

Med tem ko so demokratične množice Trsta in Julijske Krajine v pristni radosti manifestirale svoj prvi maj, praznik dela in osvobojenja, je tržaška poulična fašistična banda počenjala zahrbtno in podlo najgnusnejše izpade proti posameznikom in manjšim skupinam naših ljudi.

To fašistično drhal tvorijo razni izmečki družbe, osat, ki ga je rodil fašizem in ki danes uspeva v gnilobi razpadajočega sistema izkoriščanja in zatiranja ljudske svobode.

Ta drhal se je pokrila z italijansko trikoloro in v njenem imenu skuša zopet vsiliti demokratičnemu ljudstvu to, kar mu je prinesla Italija po prvi svetovni vojni.

Po prvi svetovni vojni se je pričelo prav tako. Ni slučaj, da je fašizem začel svoja prva junaška dejanja prav v Trstu in v Julijski Krajini. Tu, pri nas, se je iz nacionalizma, ki so ga razpihovali imperialistični krogi v Rimu, rodila pošastna zver, ki je 25 let pozneje skušala uničiti ves svet. Tu pri nas so padale prve žrtve, so goreli prvi domovi.

Sedaj naj bi se ponovilo isto. Rimska volkulja in tisti, ki jo danes krmijo, prihajajo k nam z istimi metodami in z istimi cilji kot nekdaj.

De Gasperi nam ponuja iz Rima pravičnost Italije, ki ima dvatisočletno kulturo. Tudi pred 25. leti so nam službeni italijanski krogi govorili o pravici. Toda konkretni primeri te pravične civilizacije, ne besede, marveč dejanja, so se kmalu pokazala. Dejanja so bile squadre d'azione in dejanja so danes fašistične bande tržaških izrodkov.

Za to, kar se danes dogaja v Trstu, niso odgovorni posamezniki. Tisti zločinci, ki so v ulici Geppa napadli (da navedemo samo en primer!), poštenega demokrata, ga prebodli z noži in ga prebili do nezavesti, mu nezavestnemu vtaknili nož v žep ter ga takega izročili civilni policiji, niso izvršili tega ogabnega zločina kar tako. Za njimi stojijo tisti, ki so pred 25 leti v Trstu, v Italiji in drugod po svetu plačevali fašizem in ga še danes plačujejo.

V Trstu se danes bije boj med fašizmom (pa naj bo oblečen v črno srajco, trikoloro ali frak) in dosledno demokracijo.

Demokracija nastopa odkrito, z vedrim korakom demokratične mladine in s pesmijo na ustih. Demokracija nastopa v uniformah partizanov, ki so se borili v tej vojni proti fašizmu, v modrih delovnih oblekah zavednih delavcev. Demokracija nastopa pod zastavami z rdečo zvezdo — simbolom bratstva in edinstva vseh pošteno mislečih Italijanov in Slovencev. Demokracija nastopa z jasnim pogledom v bodočnost, gotova svoje zmage.

Reakcija-fašizem pa se dviga iz blata, v katerega ga je porinila zmaga našega ljudstva in prihaja zopet na dan pod krinko belo-zelenordeče trikolore. Ker ga ljudstvo zaradi tuje intervencije ni moglo popolnoma uničiti, si je opomogel in prihaja na ulico.

V imenu svobode in nepristranosti se pri nas dovoljujejo tudi »onim« manifestacije in prireditve. Tudi tisti, ki so še pred nedavnim pljuvali na delavske simbole, smejo »praznovati« sedaj praznik dela, čeprav je jasno, da bodo dali temu prazniku drugačen značaj. In da bi bila ta nepristranost še večja in še bolj umetna, se mesto deli na dve coni — ena za slovenske in italijanske protifašiste — druga za nasprotnike protifašistov.

Delovno ljudstvo se je dolge mesece pripravljalo na svoj veliki praznik dela. Doživljalo ga je v radosti in bratstvu.

Požrtvovalni in junaški borci za osvoboditev Primorske in Trsta od okrutnih zveri naci-fašistov, so praznovali 1. maj kot obletnico osvobojenja.

Fašistični in reakcionarni zločinci, sovražniki svobode in demokracije pa so zopet dokazali s svojimi dejanji kdo in kaj so, kaj hočejo in kam je usmerjena vsa njihova pokvarjena miselnost.

Vendar je vse pošteno ljudstvo globoko uverjeno, da so bili ti divji izpadi zadnji kriki gnusne pošasti, ki sluti svoj bližnji konec...

1. maj 1946 je bil nova zmaga ljudskih množic, ki so pokazale visoko politično zrelost, enotnost in disciplino.

Dogodki 30. aprila in 1. maja so morali odpreti oči vsem. Nam pa, ki smo jih imeli vedno odprte, so samo še bolj podkrepili zavest, da se je treba boriti z vsemi sredstvi, pa tudi z nohti in zobmi, če bo treba, proti novemu fašizmu. Odkrili so nam še jasneje, da je za nas edina rešitev v Jugoslaviji. Toda tudi tistim, ki so z zasedbo naših krajev prevzeli pred vsem svetom odgovornost za red v naši pokrajini, morajo zadnji dogodki jasno pokazati, da za take zločince ne sme biti svobode. Ne sme biti svobode za tiste, ki jim je nasilje politični zakon. Ni težko najti krivcev zadnjih dogodkov. Nek tisk jih je že tedne pripravljal in jih danes opravičuje.

In če je demokracija res demokracija — če je borba svobodoljubnih narodov proti fašizmu bila res borba za nov, pravičen svet, za vse ljudi in za vse narode — potem morajo biti zadnji dogodki v Trstu resen opomin tistim, ki sedaj v Parizu odločujejo o naši usodi.

Julijska Krajina s Trstom mora pripasti državi, za katero se je njeno ljudstvo borilo. Vsaka nasprotna rešitev bi pomenila dati novega poguma fašizmu, ki se znova poraja v vsej svoji ostudni goloti premišljenega zločinstva.

m. k.

Vallée d'Aoste - Trst

Prinašamo v prevodu reportažo francoskega novinarja Francois Jean Armorina, ki je izšla v pariškem tedniku Concorde v aprilu 1946. Zaradi pomanjkanja prostora je, žal, ne moremo prinesti v celoti.

Kaj sem videl v dolini d'Aoste

Skoro bo leto dni, kar se nama je posrečilo tajno prepotovati dolino d'Aoste. Bila sva dva pariška novinarja. Čim so zvedeli, da sva v pokrajini, nama je bilo več policij za petami med njimi tudi naša... Zahvaliti se imava le okolišnim partizanom, ki so naju ščitili s svojimi brzostrelkami, da sva mogla ostati nekaj dni v dolini. Najina reportaža bi bila najbrže preveč objektivna. Čas ni bil pripraven za takšna odkritja... Ničesar nisva mogla objaviti.

Danes postaja dolina zopet važna. Toda, resnično, nič se ni spremenilo tam v njej...

Tih in zanesljiv partizan naju je vodil preko visokih planin in prelazov. Spustili smo se proti majhni vasici Lathuile; italijanska meja... dolina d'Aoste.

Zvečer so se nam, v tej partizanski utrdbi, približali bradati možje, oboroženi z brzostrelkami in meči, smehljajoč se prisrčno pod svojimi zelenimi, bersaljerskimi klobuki...

— François Jordan...
— Maurice Pellissier...
— Marcele Vaser...

Francoska imena... Toda to ni vse.

Povedal bom, kar sem videl. Kakor velika večina Francozov, nisem ničesar vedel o vprašanju doline d'Aoste. Komaj da sem vedel, da leži onstran Alp, da se odpira proti Torinu in dolini reke Po. Nekdo, ki me je spremljal po vsej tej dolgi poti, je dejal:

»Je to isti problem, kot tam onstran, to je Trst zapada.«

Daleč nazaj sega zgodovina te doline, prav v leto 1860. Od leta 1025. je bila dolina d'Aoste vezana s Savoio. 14. junija 1860. je ta Savoia s 130.533imi glasovi proti 235 zahtevala priključitev k Franciji. Toda ostala je del Piemontskega kraljestva Aosta je ostala ob Savoji. V tej dolini pa je, dasi je ločena od Francije, francoski jezik tisti, ki ga ima ljudstvo za svojega.

1862. leta da italijanski minister Vergezzi predlog, da se v dolini d'Aoste zatre francoski jezik. Val protestov od vsepovsod. Toda od leta 1880. dalje je italijanščina uradni jezik na sodišču. Leta 1884. odločijo, da se bosta v šolah poučevala oba jezika. Vendar traja pravdanje za francoščino prav do svetovne vojne...

In nato fašizem.

1923.: fašizem.

Mere so bile hitre, direktne, brez priziva. Duce a noi!

29. maja 1923. je ukinjen dvojezični pouk. Osem tisoč družinskih očetov podpiše prošnjo, da bi to preklicali. Zaman.

Teror mladih fašistov, ki prihajajo »od spodaj«.

Kot v Alzaciji, vam rečem; le da na bolj »nežen« način: italijanski; skratka. Toda zaželene posledice so iste. Zdaj imajo v dolini pregovor, ki pravi: »Nič dobrega ne prihaja iz Italije...«

Italijanizacija gre do skrajnosti. Zemljiške knjige so predelane, ker so bile v francoščini; vsi seznami so spremenjeni, ker so bili francoski... In imena ulic in napisi nad gostilnami. Prepovedano je tiskati v francoščini, telefonirati v francoščini, treba je zbrisati vse, celo napise na nagrobnih spomenikih. Toda Dolinčani, zaprti v svoje koče, visoko v zasneženih planinah, niso odnehali. Pred dvemi leti je bila obsojena neka žena v internacijo, ker je govorila francosko. Kvesturin Cabbro ji je ob tej priliki rekel: »Voi Valdostani siete i leccaculi della Francia...« Mislim, da tega ni treba prevesti. Zatiranje vsepovsod.

Mirovni konferenci leta 1919. je bil predložen memorandum. Toda nihče ga ni upoštevaval.

In zdaj so zavezniki na tem, da zagrešijo isto strašno napako.

Star odpor

Mnogi bodo mislili, da gre tu le za jezik. Toda ljudstvo te doline je prosilo, da bi postalo francosko zaradi strašnega zatiranja. In dolina d'Aoste je še sedaj za Italijo kolonija.

Tu ni pričel odpor proti tlačitelju šele 1940. leta. Že pred 20 leti, to je 1926., se je pojavilo prvo tajno gibanje »Mlade doline d'Aoste«. Kot prvo nalogo si je zadalo braniti svoj jezik, francoski. Vodja gibanja se je imenoval Emile Chanoux. Fašisti so ga mučili in obesili 18. maja 1944. Gibanja pa niso mogli zatreti.

Jasno bom izrekel: Kljub padcu fašizma, nadaljuje Italija z isto politiko zatiranja; kar pa je še huje, je to, da jo v tem podpirajo naši zavezniki. In kolikor je meni znano, je Italija vendarle premagana zemlja.

Francija zahteva pravice za svoje ljudstvo, ki ječi pod italijanskim jarmom. Uspeh?

Dasi je fašizem umrl, hočejo Italijani ostati v teh krajih, kljub nasprotnemu čustvovanju vsega naroda.

Obljubili so prebivalcem doline d'Aoste upravno in jezikovno avtonomijo. Obljube. Vojna je končana, toda v dolini d'Aoste vlada zopet general, poslan od Torinskega odbora.

Pogajanja v Chatillonu.

Ne bi bilo treba Francozov v dolini d'Aoste. **Toda moramo reči, moramo kričati, da gremo novemu Trstu naproti...** Evo dejstva:

Aprila 1945, pred nemško kapitulacijo, so se vršila tajna pogajanja v dolini, v Chatillon-u, med nemškim polkovnikom, odposlancem Bonomijeve vlade (republikanske), predstavnikom Grazianija (fašistov) in »opazovalcem«, odposlancem neke vele sile. Predmet razgovorov? **Francozi ne bi smeli prodreti prvi in zasesti doline d'Aosta. Prišlo je celo do sporazuma in nemški alpinski bataljoni so dobili nalogo, da držijo mejo do konca in da se potem umaknejo v Švico.**

Francozi so prišli kljub temu v dolino d'Aoste.

Ali hoče ljudstvo doline d'Aosta k Franciji? Njihov odgovor je:

»Pravica narodov, da odločajo o svoji usodi. Atlantska karta.«

Tisti, ki so jo podpisali, pa jim pravijo: »Neuporaben ideal«.

Vsiljuje se nam misel — »kos papirja«. Kakor drugi...

Trideset tisoč prebivalcev iz doline d'Aoste je podpisalo spomenico, da prosijo in zahtevajo, da se ustanovi ljudska skupščina, ki jim bo dovoljevala, da v popolni svobodi in neodvisnosti izrazijo mišljenje o svoji usodi... Toda...

Tanki intervenirajo

Nekaj dni po tej spomenici, 28. maja, priredi narod v Aosti ogromno demonstracijo. Kmetje, ki so se spustili z visokih planot, se po osemnajsturni hoji organizirajo v sprevod in kličejo: »Hočemo Francijo! Naj sledi plebiscit!« Nekaj Italijanov »Japonci«, kot jih imenuje ljudstvo, je skušalo reagirati; zažigalo je francoske zastave, žvižgalo...

Ameriški tanki, ki so počasi zasedli vso dolino, so razpršili to množico, pijano svobode.

Zavezniški general-major v Italiji je večkrat zahteval, da se naše trupe umaknejo do meje. In končno je le uspel...

Hotel bi, da bi moglo več Francozov hoditi po teh dolinah in vaseh, da bi spoznali to ljudstvo, ki nas je ob odhodu obsipalo s cvetjem, ko je izvedelo, da smo Francozi. **Videli bi, kako trpi narod, ki se je boril za svobodo, še vedno zatiran od starih fašističnih zakonov.** Prepričali bi se, da bi plebiscit, brez vsake propagande, izpadel 80% za Francijo. Kajti razen v Aosti, nekakem glavnem mestu te pokrajine, ni nikjer priseljenih Italijanov...

Toda trusti...

In zdaj dušijo stotisoč naših ljudi na francoskih mejah.

Ni mi bilo težko najti ključa k tej uganki, ko sem gledal, kako se vali črn dim iz ogromne metalurgične tovarne, tam v dolini. V deželi sta tudi premog in zlato...

Nisva smela več ostati v dolini d'Aoste. Jasno so nama dali na znanje, da nisva zaželena, padla je celo grožnja o aretaciji.

Peš sva ponoči prekoračila mejo. Tovariša, ki nama je sledil, so zaprli za teden dni — mesto naju.

Je pač tako. Dva partizana, prava partizana, sta naju po stezah peljala v Francijo. Njune zadnje besede so bile: »Povej tam pri vas, kar si videl; povej jim, kaj veš sedaj o nas...«

Osvobodilno gibanje v Indoneziji

»Krasnij flot« je objavil naslednji članek doktorja zgodovinskih ved Andreja Guberja z naslovom »Narodno osvobodilno gibanje v Indoneziji«:

»Dogodki v Indoneziji so del dogodkov, ki so nastali kot posledica druge svetovne vojne v mnogih in posebno v kolonialnih in odvisnih držav. Prebujena aktivnost množic, ki zahtevajo svobodo in neodvisnost, je temelj teh naporov. Odločilna vloga Sovjetske zveze v vojni proti fašističnim silam in prispevek Rdeče armade, ter vsega sovjetskega naroda pri uničevanju fašizma, so odigrali neomajno vlogo pri vzbujanju te aktivnosti. To je moralo izzvati upanje v novo dobo svobodnega demokratičnega življenja med narodi, ki so bili do sedaj zatirani. Sedanje razdobje gibanja za narodno osvoboditev ima neko posebno obeležje, namreč težnjo, da se vse prebivalstvo združi v borbi za osvoboditev iz kolonialne odvisnosti. Nobena kolonialna sila danes več ne upa, da bi mogla obdržati stare oblike in metode izkoriščanja kolonij. Kapitalistične in imperialistične sile dajejo izjave o svojih odnosih s kolonialnimi narodi. Toda kolonialni narodi ne nasedajo več obljubam, ampak zahtevajo prehod od besed k dejanjem.

Dogodki v Indoneziji so v splošni zvezi z borbo zatiranih narodov za svobodo. Tudi je znano, da uporabljajo anglo-holandske čete japonske sile, da bi uničile narodno osvobodilno gibanje v Indoneziji. Britansko poveljništvo je poizkušalo na razne načine prisiliti indonezijsko vlado k predaji. Pošiljali so čestitke narodnim voditeljem, posebno še takrat, ko je bila sestavljena nova vlada s Sultanom Šarirom na čelu. V borbi proti narodnemu gibanju v Indoneziji so anglo-holandske oblasti računale na nacionalno in versko razdvojenost med Indonezijci. Vendar tudi te nade niso dosegle svojega cilja. Istočasno so pripravljali v Londonu izdajo novih predlogov in pogojev Indoneziji. Tedaj je po vsem svetu odjeknila izjava predstavnika ukrajinske delegacije. Ta je izzvala v Indoneziji val simpatij do Sovjetske zveze.

Sultan Šarir je poudaril, da je Sovjetska zveza tista velesila, ki lahko pokrene vprašanje Indonezije kot problem moralnega značaja.

V Varnostnem svetu so razprave o indonezijskem problemu izzvale globoko razočaranje med Indonezijci. Ob istem času so izrazili Indonezijci svoje priznanje hrabri obrambi interesov indonezijskega naroda, ki jo je prevzela delegacija Sovjetske zveze v Varnostnem svetu in kateri se moramo zahvaliti, da je glas svobodne Indonezije odmeval daleč izven njenih meja. Višinski je branil interese indonezijskega naroda na način, je pisal časopis »Indonezija«, kakor da bi indonezijski narod branil samega sebe.

V takšnem ozračju so se pričela pogajanja v Indoneziji med predstavniki Velike Britanije in Holandije na eni in predstavnikom indonezijske vlade Šarirom na drugi strani in to na podlagi novih predlogov, ki so bili izdelani v Londonu in niso Indoneziji nudili niti statuta dominiona. V vmesnem času se je v Indoneziji še bolj okrepilo gibanje za nacionalno osvoboditev. Odločno stališče Indonezijcev je prisililo holandsko vlado k znatnemu popuščanju. Holandija je izjavila, da je pripravljena dati Indoneziji najširšo samoupravo in sprejeti največji del njenih zahtev. Po vsem tem pa ni čudno, da Indonezijci ne zaupajo v iskrenost teh izjav. Stalno prihajanje novih holandskih ojačanj v Indonezijo in nadaljevanje vojaških operacij proti narodno osvobodilnemu gibanju vznemirjajo Indonezijce in vse pristaše miru in demokracije.

Delo sveta zunanjih ministrov

V Parizu se je 25. aprila sestal Svet ministrov za zunanje zadeve Sovjetske zveze, Velike Britanije, Združenih držav Amerike in Francije, da pripravi mirovno pogodbo z bivšimi satelitskimi državami Nemčije.

Kakor je razvidno iz objavljenih poročil, so že na prvi seji Sveta ministrov sestavili poslovni pravilnik. Pravilnik predvideva, da se vsi štirje ministri udeležujejo razprave o vseh točkah, ki so na dnevnem redu, glasovanja se pa udeležujejo samo ministri držav, ki so podpisale premirje z odgovarjajočim satelitom.

Nato je Svet ministrov prešel na proučevanje mirovne pogodbe z Italijo. V zvezi s proučevanjem problema reparacij, ki jih bo morala plačati Italija, so sestavili komite strokovnjakov, ki bo naknadno preiskal plačilne zmožnosti Italije. Sovjetski predlog govori o celotni vsoti 300 milijonov dolarjev, od katerih bi pripadlo SZ 100 milijonov, ostalo pa drugim državam, ki jim je Italija napravila škodo.

V vprašanju italijanskih kolonij je Molotov predložil sistem, ki predlaga, naj se zaupa uprava teh kolonij varstvu dveh držav: eni izmed zmagovitih sil in Italiji. Zmagovita velesila bi bila za vsako kolonijo druga. Poleg tega bi bil v vsaki izmed teh kolonij vzpostavljen posvetovalni svet, v katerem bi bili predstavniki ostalih treh zmagovitih velesil in pa dva predstavnika krajevnega prebivalstva. Zaključek o kolonijah še ni bil dosežen.

Glede Dodekaneza je Svet sklenil načelo, da bodo otoki izročeni Grčiji, vendar ni prišlo do točnega sklepa.

Svet zunanjih ministrov je razpravljal tudi o zahtevi Avstrije za priključitev Južne Tirolske. Svet je to zahtevo odbil in je sklenil, da bodo izvršeni samo delni popravki meje.

Tudi Francija zahteva, da se na nekaterih mestih popravi njena meja z Italijo. V te kraje je že prispela razmejitvena komisija, ki bo sestavila poročilo Svetu zunanjih ministrov.

Člani razmejitvene komisije za Julijsko Krajino so predložili svoje poročilo, o katerem pa še niso znane podrobnosti. S tem je Svet začel razpravljati o jugoslovansko-italijanski meji. Ministri so sklenili, da bodo poslušali po enega predstavnika Jugoslavije in Italije, ki bosta prikazala svoje stališče o vprašanju razmejitve med obema deželama in o vprašanju Trsta.

Jugoslovanska delegacija je že prispela v Pariz. Vodi jo podpredsednik zvezne vlade Edvard Kardelj, v njej pa so med drugimi zunanji minister Stanoje Simić, Milovan Djilas ter minister za informacije in novi poslanik v ZDA Sava Kosanović. Tudi predsednik italijanske vlade De Gasperi je poletel v Pariz. Pred odhodom je izjavil, da je zelo vznemirjen zaradi časopisnih vesti, ki napovedujejo zelo težke mirovne pogoje za Italijo.

Na sestanku 2. maja je svet zunanjih ministrov razpravljal o dalmatinskih otokih, ki so bili do sedaj v italijanski posesti. Svet je določil, da bo Pelagruž, ki leži na pol poti med jugoslovansko in italijansko obalo, pripadel Jugoslaviji. Bili so tudi določeni pogoji za ribarstvo ob teh otokih.

Svetovno časopisje ugiba o mnogih vprašanjih, ki so predmet razpravljanja zunanjih ministrov, predvsem pa o tistih, ki se tičejo miru z Italijo. V francoskih listih je mnogo komentarjev o Julijski Krajini.

List »Humanité« piše:

»Jugoslovanski predstavnik bo mogel predložiti zakonite zahteve italijanskega in slovanskega prebivalstva Trsta in JK ter prikazati imperialistično nevarnost, ki bi jo predstavljal Trst v italijanskih rokah. Priključitev Trsta k Jugoslaviji pa bi pomenila svobodo prebivalstva JK in bi zajamčila neobhodno potrebno izhodišče deželam srednje Evrope kot to priznava sama medzavezniška komisija...

Bevin, ki predlaga za bivše italijanske kolonije »neodvisno državo«, sestavljeno iz Tripolitanije in Libije in drugo iz italijanske in britanske Somalije (mi čemer bi pokrajina Ogaden pripadla Abesiniji) ne more, če je pošten, odrekati prebivalstvu JK pravice da razpolaga samo s seboj...

Jutrišnji dan bo pokazal, ali hočejo mir v Trstu ali preganjanje Slovanov in novo ognjišče nemirov, nov Gdansk na jugu Evrope.«

Naši likovni umetniki v narodno-osvobodilni borbi

Udeležba in sodelovanje pretežne večine slovenskih kulturnih delavcev v narodno-osvobodilnem gibanju ni slučajnosten pojav. Izpričuje nam, da se je naše razumništvo dobro zavedalo nevarnosti, ki je pretila slovenskemu kulturnemu razvoju v slučaju nacifašistične zmage. Zato je pač bilo čisto naravno, ako je smotreno podpiralo narodno-osvobodilno gibanje v raznih njegovih oblikah, bodisi tajno pod okupatorjem ali pa javno na osvobojenem ozemlju. Premnogi naobraženci so žrtvovali za uresničenje državne svobode in neposredno s tem kulturne prostosti, ne samo svoje najboljše sile, temveč tudi zdravje in življenje. In ne poslednji med njimi, ki so uspešno posegli v našo zgodovinsko osvobodilno borbo, so bili ravno slovenski likovni umetniki.

Mnogi slikarji so v prvem razdobju osvobodilne borbe, že takoj po ustanovitvi OF leta 1941, odšli v hribe ali pa so sodelovali na najrazličnejše načine kot aktivisti in razširjevalci duha odpornosti.

Kot prva žrtev tega ilegalnega udejstvovanja je padel pod okupatorskim svincem ustanovitelj in pobornik slovenske satirične umetnosti Henrik Smrekar. »2000 letna« kultura je zašla v njegovo slikarsko delavnico, kjer je našla možico karikaturno-satiričnih slik in risb, ki so bičale okupatorja in njegove slovenske hlapce. Posegla pa je ta »kultura« tudi v njegov žep in našla — »Slovenskega Poročevalca«. Posledica tega obiska je bila smrtna obsodba 60-letnega popularnega mojstra. Okupator je s tem dejanjem odkrito pokazal svojo mržnjo do slovenske kulture. Silil ga je k temu tudi strah pred jedkim Smrekarjevim peresom, ki bi bil v stanju napisati težke obtožnice v jeziku, ki ga vsi narodi razumejo — v satirični risbi. Odgnan je bil s polomljenimi kostmi v laške zapore tudi goriški rojak, Ivan Čargo, akvarelist Bruno Vavpotič pa pod nemško zasedbo v Dachau. Tako so prvi plačali svoj osvobodilni delež tisti, ki so imeli prehudo želo.

Poleti 43. leta smo se slikarji shajali pri Božidarju Jakcu okoli črne, okrogle mize in naše misli so bile vedrejše. Pričakovali smo nekaj »velikega«, ki pa že ni hotelo napočiti. Naveličala sta se tega Jakac in Mihelič ter zapustila Ljubljano. Ne dolgo potem je nastopilo ono veliko: 8. IX. Kapitulacija Italije je sprožila vsesplošni polet osvobodilnega gibanja.

Vršil se je kočevski zbor poslancev slovenskega naroda v slavnostnem okolišu, ki ga je pričarala monumentalna dekoracija Nikolaja Pirnata. Od tega poslednjega razdobja OF je delovanje umetnika v narodno osvobodilnem gibanju vidno rastlo v svojem obesegu in važnosti. Od oderskih kulis, raznobarvnih propagandnih lepakov, do visoko umetniških lesorezov v časopisih in brošurah, je spretna roka slikarje dvigala borbenost naših partizanov in pomagala ljudstvu preko težkih odločitev žrtvovati svoje poslednje za osvobojenje mučene slovenske zemlje. Ni poštenega Slovenca, ki se mu ne bi ovlažilo oko in ne bi stisnila pest, ko prelistuje pretresljive črno-bele reprodukcije Pirnata, Miheliča, Dore Klemenčiča, Alenke Gerlovičeve, Vita Globočnika, Ive Šubica, bratov Vidmarjev, Čarga, Tone Kralja, Jordana, Vidica, Slane, Lajovca, Seljaka, Lavriča itd. Neštete krasno opremljene in tehnično dovršeno natiskane mape slikarjev partizanov predstavljajo zbirke dokumentarične vrednosti, kjer je najbolj nazorno vidna vloga upodabljajočega umetnika v narodno osvobodilni borbi, ki je z osredotočenjem borbenih in čustvenih elementov podal v zgoščenem bistvu izreze iz teh zgodovinsko pomembne borbe za res popolno neodvisnost slovenskega naroda.

V tem kratkem orisu je nemogoče dotakniti se vseh glavnih, čisto slikarskih podvigov naših slikarjev od Jakčevih mojstersko podanih portretov vgoditeljev osvobodilnega gibanja do Miheličevih tožnih razvalin, kaj šele, da bi podrobneje opisal vse tisto njihovo drobno anonimno udejstvovanje, ki je obstojalo v dekorativnem poživljanju ciklostilno razmnožene ilegalne literature. In vendar, v neštetih brošurah je množica ilustracij, ki so kljub skromni izrazni možnosti ciklostilnega razmnoževalnega postopka umetniško na višini.

Kakor borci v prvih vrstah, tako je tudi naš likovni umetnik že zgodaj spoznal, da je njegovo mesto na strani v zemljo zakoreninjenega naroda, za katerega boljšo bodočnost je nesebično žrtvoval svoje ugodje, čas in kri.

Milko Bambič

VIDMAR DRAGO: V plamenu, linorez

Ob petletnici „Slovenskega poročevalca"

V prvih dneh maja l. 1941. je izšla prva številka »Slovenskega poročevalca«, začetek rednega izhajanja je bil torej v zvezi z ustanovitvijo Osvobodilne fronte. Dve številki »Poročevalca« pa sta izšli že leta 1938., kot glasilo protifašističnega gibanja.

V uvodni besedi je urednik povedal, da so novi list priklicale k življenju politične razmere, v katerih živimo, ko ne more v javnost nobena beseda, ki bi bila neljuba vladni stranki in posebno pa ker je bilo prepovedano pisati proti Hitlerju in celotni nacistični propagandi. Prva številka je izšla ilegalno na 12 straneh, tej je sledila druga, podobno urejena. V obeh so borbeni članki opozarjali na nevarnost, ki nam grozi s strani hitlerjevske Nemčije in fašistične Italije. Z drugo številko je »Poročevalec« zamrl in začel redno izhajati, kot že omenjeno, l. 1941. V uvodniku prve redne številke, z naslovom: »Naša nesreča in naša vera« je bil začrtan program Osvobodilne fronte, hkrati pa tudi program njenega glasila. Z globoko vero v končno zmago naše pravične stvari bo »Slovenski poročevalec« sodeloval v boju za socialno in nacionalno osvoboditev, v boju za narodno svobodo in za bratstvo med narodi, po katerem je hrepenel veliki slovenski pesnik Prešeren, ko je zapisal: »Žive naj vsi narodi, ki hrepene dočakat dan . . .«. Ob koncu pa še poudarja, da bo »Slovenski poročevalec« v nasprotju z dnevnim tiskom informator resnice.

Od maja 1941. je »Slovenski poročevalec« izhajal neprekinjeno vse do osvoboditve, in sicer približno enkrat tedensko. Prvi urednik je bil Tone Tomšič, za njim je prevzel uredništvo Boris Kidrič, potem pa Edvard Kardelj. Imena urednikov dokazujejo, kako skrb je vodstvo Osvobodilne fronte posvečalo svojemu glasilu. V »Poročevalcu« so izhajali članki naših političnih voditeljev in poročila o vseh pomembnih dogodkih doma in na tujem. V »Poročevalcu« pa so tudi zaživeli citati naših pesnikov in pisateljev, kakor Prešerna, Cankarja in Župančiča.

V l. 1942. je »Poročevalec« dosegel že večji uspeh. V Ljubljani je izšlo 45 številk, kljub temu, da je izhajal od pomladi 1942. že tudi na osvobojenem ozemlju. Ko so bili po 1. maju 1942. osvobojeni široki predeli Dolenjske in se je na osvobojeno ozemlje preselil iz Ljubljane tudi Izvršni odbor OF, so se poleg ljudskih izdaj začele tiskati tudi posebne izdaje na osvobojenem ozemlju — najprej na Dolenjskem (maja, junija in julija), pozneje pa v Polhograjskih Dolomitih, kamor se je preselil »Slovenski poročevalec« z Izvršnim odborom.

Pomladi 1943. se je uredništvo naselilo na novo ustanovljeni bazi v Kočevskem Rogu. Urednik je bil od januarja 1943. Boris Ziherl, za njim pa dr. France Škerl. Kapitulacija Italije pomeni važen mejnik v razvoju partizanskega tiska. Osvoboditev Novega mesta in Kočevja je dalo dve popolni tiskarni, in sicer poznejšo tiskarno »Triglav« in »Partizansko tiskarno« ter s tem zboljšala obliko in zmogljivost našega tiska. Naši centralni tiski so se preselili iz ciklostilskih tehnik v tiskarne in prve tiskane številke »Poročevalca« so izšle v formatu, v kakršnem izhaja danes. Zasledovanje sovražnika je večkrat povzročilo, da se je »Poročevalec« moral seliti iz kraja v kraj. Decembra 1944. se je iz Kočevskega Roga preselil v Črnomelj, kjer je ostal prav do četrte obletnice Osvobodilne fronte. Tega dne so se umaknili v Gorski Kotar ter tam dočakali osvoboditev Trsta, se preselili na Primorsko in natisnili v Trstu slavnostno številko ob imenovanju prve slovenske vlade. V Trstu so izdali še nekaj številk, in se 9. maja preselil v Ljubljano.

Tako se je iz ilegalnega glasila, ki je začelo izhajati v 2000 izvodih, razvil dnevnik, ki je že v dneh po osvoboditvi dosegel 100.000 izvodov.

Delavci si sami finansirajo gledališče

Predstavniki delavstva vseh podjetij nacionalizirane industrije v področju Moravske Ostrave so enoglasno sklenili, da bodo prostovoljno delali vsak vsaj eno delovno dobo v korist Deželnega gledališča v Moravski Ostravi. Računa se, da bo ta akcija prinesla 18.000.000 Kčs, kar odgovarja eno letnemu proračunu Narodnega gledališča v Moravski Ostravi. Na ta način bo gledališče denarno osigurano in bo lahko igralo za delavstvo za nizko vstopnino, odnosno tudi zastonj. Delavstvo nacionalizirane industrije bo vodilo to akcijo pod parolo »Delavstvo sebi«.

Pesem ljudstva

ob 16-obletnici smrti

Vladimirja Majakovski-ja

Vladimir Majakovski je največji pesnik sovjetske dobe, je ustvaritelj nove poezije socialne revolucije, je pesnik-tribun, glasnik revolucionarne preureditve sveta. Majakovski je bil sodelavec delovnega ljudstva v delu in borbi za novo ureditev življenja, za zgraditev socialistične družbe že mnogo let pred oktobrsko revolucijo.

Majakovski je sin slikovitega in sončnega Kavkaza. Rodil se je v Bagdadiju na Kavkazu 1893. l. Umrl je v Moskvi 1930. l. Južniška ognjevitost je oblikovala njegovo napadalno pesem. Njegova pesem je revolucionarna in satirična. Med revolucijo in naslednjo državljansko vojno je z besedo in sliko bičal sovražnike nove Rusije, govoril in navduševal je s svojimi pesmimi vojake po strelnih jarkih, navduševal po tovarnah in z lepaki širil strupeni zasmeh do sovražnika. Vse napeto, mrzlično življenje mlade sovjetske države, ki se je borila na življenje in smrt proti zunanjim in notranjim sovražnikom, lakoti in povojnemu neredu, je našlo prepričljiv in resničen odmev v pesmi Majakovskega. Značilne pesnitve iz te dobe so: »150 milijonov«, »Wilson«, »Mučeniki sej« (v poslednji biča kvarni birokratizem prvih let sovjetske oblati), Oktobrski dnevi, itd.

Majakovski je eden izmed pesnikov ki je bil ozko povezan z revolucijo, z delovnim ljudstvom, z Rusijo v času, ki je bil za njegovo domovino najtežji, ko se je borila za priznanje v svetu, proti zunanjim in noranjim sovražnikom. »Ljubim to zemljo«, pravi v oktobrski pesnitvi »Horoso« in »Slavim domovino, ki je sedaj, a trikrat slavim ono, ki pride«.

Ob smrti Vladimira I. Lenina, 1924. l. je Majakovski ustvaril pesnitev o voditelju revolucije, v kateri je z vsem svojim pesniškim genijem, v mogočnem ritmu in z vso izrazno silo skušal upodobiti lik velikega, najbolj človeškega, najbolj enostavnega in najmočnejšega med ljudmi. V tej minuti žalosti vsega delovnega ljudstva je pesnik izrazil svoje naglobljе človeško in politično prepričanje:

Jaz vem —
v meni
od sedaj in za zmerom
Bo ostala
ta
edina minuta
Srečen sem
da sem
delec te sile,
Da so skupne
solze, ki vro iz nas.

Majakovski — pesnik se je izoblikoval po dolgem in napornem zorenju, ki ni bilo vedno lahko. Tudi on je poznal trenotke romantične osamljenosti v katerih je tožil, da je zapustil rojstni Kavkaz, zamenjal pragozd in skalovje za predavanja, nastope in polemiko. V njegovi pesmi je tudi najti osebno hrepenenje, obupno nezadavoljstvo, kar je motivika starih. In dasi je v mladi revolucionarni dobi trdil, naj bi Puškina vrgli čez krov parnika naše dobe, je pozneje kot zrel pesnik resnično in iskreno tožil: »Nemara samo jaz resnično obžalujem, da niste danes med živimi«. Obe izjavi si nasprotujeta, a med njimi leži vsa pesnikova rast in tvornost.

V oblikovnem oziru je pesnik odkril svojevrstno zunanjo obliko pesmi, kar je posledica pesnikovega izvirnega in svojevrstnega verza. Ta verz je stih ljudske epske pesmi, ki ji je odvzet napev. V sleherni vrstici je 3—5 naglasov. Naglašeni zlogi se izgovarjajo podčrtano, ker sicer izgubi prosti stih svojo glasbo. Odtod mogočna ritmika njegovih verzov, muzika, ki je kot »donenje zvonove« »bojnih koračnic«, »groma novih časov«, medtem ko je v stari poeziji, proti kateri je nastopil Majakovski, glasba bila »šepet intimno individualnih, spevnih, tihih razpoloženj«. Zunanja oblika pesmi Majakovskega je ozko povezana z vsebino, ozko sta povezani v dialektični enotnosti. Vsebina ima primaren in odločilen pomen.

Majakovskega pesem je izraz pesnikove zahteve, da mora pesem vzbujati človeške vrednote, ki jih je na svoj prapor zapisala revolucija; poezija, porojena v dobi revolucije, naj ne bo le tolažnica, ampak rešuje naj probleme človeka, naj ga preusmerja in odkriva njegovo dušo.

Poet Majakovski je ozko povezan z borcem Majakovskim in njegova poezija je plod pesnikovega življenskega boja.

DOMA...

Povest iz naših krajev

Preko vsega neba se je vlekel en sam, ogromen oblak. Iz njega je lilo s tako silo, da je bilo videti, kot da težki, prozorni zastori neprestano padajo.

Tank je prodiral skozi te dolge, mokre zavese ne da bi jih trgal. Ovijale so ga v svoje sive koprene in se pomikale z njim po široki cesti, kot da ga hočejo čuvati.

Bobnenje in pokanje, ki je še nedavno napolnjevalo vse ozračje, je ponehavalo. Le tu pa tam še zamolkel odmev, toda že daleč in osamljen.

Bojan je začutil tovarišev pogled; videl je, da je nagnil glavo, ker mu hoče nekaj reči. Bil pa je preveč prevzet od lastnega premišljevanja, da bi ga hotel prekiniti. Pogledal je na vse strani; nikjer ničesar razen skalovja, ceste in dežja. Tovariš ob vodilu mu najbrže ni imel nič važnega povedati. Položil mu je roko na rame in se zopet predal svojim mislim.

Širna cesta pred njim je vodila v Trst. Bojan je to dobro vedel. In vendar si je moral neštetokrat ponoviti, da je mogel zajeti ves pomen tega dejstva. Da vodi širna cesta pred njim v Trst.

Še pred meseci je bila ta misel le velika obljuba. Vsi so verjeli vanjo in vendar ni nikoli zvenela resnično, kadar jo je kdo glasno izgovoril tam sredi gozdov. Takrat, ko so se vsi njihovi razgovori začenjali in končavali s stavkom: »Ko pridemo v Trst...« V teh besedah so bile tudi vse druge, tako lepe misli: »Ko bo vojna končana... Ko bomo svobodni... Ko pridemo zopet domov...«

In zdaj je bil Bojan na cesti, ki vodi k uresničenju vseh teh pričakovanj. Ko pridejo v Trst, bo vojna končana, bodo svobodni, bodo zopet doma...

Da ni bilo ropotanja tanka bi skoro pozabil, da borbe še divjajo, da so tu nekaj kilometrov pred njim na Občinah tovariši, ki so še vedno v nevarnosti. Širna, prazna cesta v nalivu je nudila občutek tako popolne varnosti, da je Bojan sedel vrh tanka, kot da se pelje k zmagoslavnemu sprevodu in ne v borbo. Po tolikih letih preganjanja in trpljenja, ko so se s tovariši prebijali skozi italijanske in nemške fronte, se končno združili s primorskimi brigadami v slovenskih gozgovih, se zdaj vračajo na domača tla. Odhajali so kot sinovi izobčencev, zaničevani tujci na lastnih tleh; tovariši iz Benečije, Brd, Tolminskega, s Krasa in Trsta. Vračajo pa se kot zmagovalci. Kakor da jih je ta njihova izmučena primorska zemlja na novo rodila, se zgrinjajo zdaj brigade z vseh strani, da jo osvobodijo surovega suženjstva. Širna cesta pred njim ga pelje domov. Bojan je pil vase te ljube domače kraje, da je bil ves omamljen sproščenega veselja.

Ko pa se je za ovinkom odprl pogled daleč tja do zadnjih planjav, je udaril vanj spomin, kot da je zahrbtno čakal nanj za sivo skalo. Tam v daljavi se je na levo cepila od glavne ceste stranska pot. Pot, na katero je bil skoro pozabil... Izgubila se je bila nekje v njem kot vse, kar je bil s silo odvrgel, da ne bi bil vezan z bolečimi vezmi na spomine, ki se jim ni smel predajati. Čim bolj pa se ji je tank bližal, tem jasneje je Bojan čutil, da vstaja v njem silna želja, da bi hodil zopet po njej, kot tista leta, ko je še vodila k Marti... Zdaj je bila vsa siva v megli dežja in prazna. Še iz daljave pa je zabolela kot krik in očitek...

Marta, nežna plavolasa Marta. Kaj se je godilo z njo vsa ta vojna leta? Nikoli ji ni pisal, odkar je bil šel v partizane. Prva, ker se je tako zelo bal zanjo. Vedel je, da ječe ne bi prenesla. Pozneje pa so se v hribih pričele odmikati slike iz ti tih srečnih skoro otroških dni. Izgubile so svoje pestre barve in resnične obrise. Odmikale so se in se popolnoma odmaknile. Le včasih, v samotnih trenutkih, ko je bilo tako hudo, da tudi najboljše tovarištvo ni pomagalo, so se vračali posamezni odtenki. Toda prihajali so plaho in se niso nikoli popolnoma približali. Ostajali so nekje v vrhovih dreves, med zvezdami, v daljnem zvoku...

Marta, njegova nežna, plavolasa deklica.

Ko je vse grozilo, da izbruhne nov svetovni požar, sta nekoč sedela na skalah nad vasjo in se razgovarjala. Bila je še vsa prestrašena od razburljivih govoric v vasi in v njenih svetlih očeh so bile temne bolestne sence.

»Jaz vojne ne bi prenesla,« je tedaj govorila tiho, kot sama zase. »Vem, da je ne bi prenesla. Preveč se bojim. Že zdaj me je ponoči včasih ob misli nanjo tako strah, da se niti dihati ne upam.«

Tudi Bojanu misel na vojno ni bila prijetna. Toda moral je nekako polažiti to svoje do obupa preplašeno dekletce. Glasno se je zasmejal in jo privil k sebi. »Česa te je groza?« ji je govoril. »Saj se ti ne more nič zgoditi, če se čuvaš. In končno, greš lahko skozi točo krogel... če ti ni usojeno, te nobena ne zadene...«

Marta je tedaj upirala vanj svoje velike oči s takim zaupanjem, da se je prenehal smejati.

»Saj se ne bojim umreti...«, je čez čas zopet spregovorila. »Toda groza me je pokanja... in ta groza je močnejša od mene... Ko so me otroka vodili k procesijam, sem se vedno tako strašno bala trenutka, ko ustrele vojaki v zrak... Vse leto naprej sem se ga bala...«

Ko se je bil takrat skrivaj vrnil domov, namenjen da gre v gozdove, je bil zadnjič pri njej. Vsa svetla je stala pred njim v tisti poletni noči. V njenih pametnih očeh je videl, da sledi vsem njegovim mislim in jih razume. Govoriti pa ni mogla. Ko ji je rekel, da ji ne bo pisal, ji je bolestno zaigralo okoli stisnjenih usten, ko pa ji je takoj nato zagotovil, da ve, da bo čakala nanj, dokler se ne vrne, mu je skozi solze ponosno pogledala v obraz.

Takrat ni vedel, da bo trajalo slovo štiri leta.

Spočetka je dobival vesti od doma. Tam v bosanskih gozdovih pa si je s silo iztrgal vsa boleča čustva, vse spomine, ki bi ga mogli zavesti v neresničen svet...

Ko je gledal trpljenje do smrti izmučenih partizank, je včasih vstala v njem svetla Martina podoba. Bila pa je kot z drugega sveta in nikoli si ni zaželel, da bi spadala k tistemu, ki ga je obdajal. Zamisliti pa se je ni mogel več niti v življenju, ki bo prišlo potem... Marta je bila preteklost. Odšla je s tisto brezskrbno mladostjo, ki se ne povrne nikoli več.

Oblaki so se pričeli trgati; naliv je prešel v droban dež, da se je v trenutkih, ko je skozenj posijalo sonce, lesketala v zraku vsaka kaplja posebej.

Bojan je stresel vodo s plašča in se zravnal. Zdaj prideta do križišča, kjer se odcepi stranska pot... Takoj zatem mora biti ob cesti večje poslopje, za katerim prevezujejo ranjence. Od tam do Občin ni več daleč. Sklonil se je, da bi opozoril tovariša na gručo vojakov, ki je prihajala po gornji stezi. V tem trenutku pa je pričelo bobneti in pokati s tako silo, da mu je beseda zastala. Popolnoma nepričakovano je pričel sovražnik s svojih Občinskih postojank bruhati ogenj na njihove položaje. Bojan je imel le še toliko časa, da je skočil s tanka in se umaknil za veliko, dolgo stavbo. Tu so bili tovariši že polegli k zidu. Tudi bolničarko je bilo nenadno grmenje tako zmedlo, da je za čas prenehala z delom.

Ko se je Bojan stisnil k steni na prostoru, s katerega se mu je bil umaknil mlajši tovariš, je začutil, da mu telo trepeče. Ni si hotel priznati, da ga je čudno strah, tako zelo strah, kot ga ni bilo še nikoli v borbi. Morda, ker so se bile usule krogle krog njega v trenutku, ko je najmanj mislil na nevarnost. Ko ga je bil tako vsega prevzel spomin na tisto stransko pot, po kateri je hodil pred leti po brezskrbnost in lepoto...

Segel je v žep po cigareto in vžigalice. Otipal pa je le moker ovitek in prazno škatljico. Tovariš poleg njega mu je ponudil svojo. Ko ga je Bojan pogledal, je spoznal v njem soborca iz prvih partizanskih dni. Medlo sta se nasmehnila drug drugemu in si podala roko. Bojan je skušal prikriti svoj nemir, toda živci so mu bili kot raztrgani, ni jih mogel obvladati. »To mine...«, je začul tovarišev šepet. Postalo ga je sram, da je stisnil glavo med dlani, toda telo mu je še vedno trepetalo.

Bobnenje pa je naraščalo kot bližajoča se nevihta. Streljanje je bilo od trenutka do trenutka ostrejše.

Izza vogla se je priplazil mlad partizan. Po desnem licu mu je tekla kri, toda rana ni bila huda.

»Naši so se nekoliko umaknili«, je spregovoril skozi zobe. »Toda čim ogenj malo prenehа, gremo naprej...«

Vsi so pogledali vanj in umolknili. Bojan je strmel predse; ne da bi koga pogledal, je vedel, da mislijo vsi enako. Šli bodo v borbo, hrabro in požrtvovalno, kot vedno doslej. Vsi. Toda umreti. Umreti zdaj, tik ob koncu, ko se na široko odpirajo vrata v svobodo in mir... Nikoli doslej niso še tako radi živeli... Da jim je dočakati vsaj trenutek velike zmage! Potem bi morda lažje umrli... Tiho so zrli pred seboj, zatopljeni vsak v svoje misli.

Tedaj je tovariš, ki je sedel ob drugem vogalu dolgega zidu, nenadoma vstal. Z začudenjem je gledal proti cesti in dvignil roko. Molče je na nekaj kazal in ves obraz mu je bil kot spremenjen od presenečenja nad nečem velikim...

V trenutku so vsi pozabili na nevarnost in skočili pokoncu. Prizor, ki ga je imel Bojan pred seboj, je bil tako nenavaden, da je tudi sam strmel vanj kot v privid...

Sredi ceste je stopalo dekle, visoko zravnano in brez strahu. Okoli pasu je držala ranjenca, ki ji je bil ovil roke okoli ramen in se z vso težo svojega telesa naslanjal nanjo. Izstrelki so švigali okoli njiju z nezmanjšanim besom, toda dekle se ni menilo zanje. Njena edina skrb je bila, da obdrži ranjenca, da ji ne spodrsne na spolzkih tleh. Ni bila partizanka. Oblečena je bila v modro spomladansko obleko, le na kapi iste barve je imela rdečo zvezdo. Svetli, premočeni lasje so ji padali do ramen. Mokra obleka se ji je tesno ovijala telesa, da so se jasno videle njegove sloke, nežne oblike. V vsej njeni pojavi pa je bil tako močan odraz poduhovljenega spokojstva, da so se tovariši v zaklonu v zadregi spogledali.

Še preden se je Bojan zavedel, kaj se dogaja, so trije tovariši planili na cesto. Dva sta položila ranjenca na nosila, tretji je prijel dekle za roko in jo vlekel k zidu.

Ko so ju privedli tako blizu, da bi jima mogel razločiti poteze, še je okoli njiju zgrnila gruča tovarišev. Dekle je poklekrnilo k ranjencu in pomagalo bolničarki odvijati za silo obvezano rano na prsih. Bojan je mogel videti le dolge, svetle, premočene lase in del modre obleke.

Ko je bil prej ugledal dvojico na cesti, je vstal nenadoma v njem nemir, ki se ga ni mogel otresti. V bežnem hipu se mu je bilo zazdelo, da stopa ob ranjencu Marta. Dekle je bilo večje in bolj razvito, tudi lice je bilo drugačno. Toda vsa pojava je bila njena. Ni bila Marta iz tiste svetle noči pred štirimi leti, toda mogla je biti Marta današnjih dni. Kaj je vedel o njej, odkar je ni več videl?

Le enega ni mogel verjeti, da bi njegova deklica hodila med grmenjem topov in kroglami tako, kot je stopalo to čudežno bitje malo prej... Marta, ki se je bala streljanja v zrak in od daleč...

Vedel je, da ne more biti res, toda nemir v njem je rastel in postal tako silen, da se ni mogel več premagati. Moral je videti to, dekle, moral, takoj. Odrinil je tovariše pred seboj in stopil k nosilom. Dekle je še vedno klečalo, sklonjeno nad ranjencem. Ko se je zravnala, je Bojan zaslišal njene tihe besede: »Našla sem ga ob gozdičku... Tako zelo je krvavel... Vedela sem, da ste tu... nisva smela čakati...«

Bojan je stopil korak v stran. Ni hotel zavpiti, toda odjeknilo je kot krik:

»Marta!«

Dekle je dvignilo glavo in počasi vstalo. V Bojana so zrle njene začudene, svetle oči. Bile so brez sleherne sence.

S. M.

Naše gledališče

Eugene O'Neill: »Ana Christie« Drama v treh dejanjih Premiera 29. aprila 1946 v gledališču Fenice«

Ta drama nam podaja zgodbo dekleta, ki ga obupne razmere, v katerih se znajde po smrti matere in daleč od očeta, dovedejo do tega, da prodaja samo sebe. Oče, pomorščak, križari po morjih. Nikoli ga pa barka ne zanese domov na Svedsko. Mati se s hčerko preseli v Ameriko v Minesoto k sorodnikom. Po smrti matere ostane Ana pri sorodnikih in živi pri njih bedno življenje, polno poniževanja. Najmlajši sin si jo s silo prisvoji. Odide v drugo hišo, da bi si tam služila kruh kot pestunja. Povsod si moški laslijo pravico do nje in to jo privede končno v javno hišo. Ona pa sovraži to zieljenje, sovraži moške, katerim mora služiti v naslado. Spomni se očeta in mu piše, da pride k njemu. Rada bi se pri njem odpočila. Najde ga v newyorški luki v krčmi, kamor zahaja, ko je v pristanišču. Vzame jo s seboj na ladjo. Po nekaj dnevih vožnje rešijo tri brodolomce, med katerimi je tudi kurjač Mat. Ljubezen do Mata popolnoma očisti Anino dušo. Vendar se pa ne more predati misli, da bi lahko lepo živela z Matom in to radi svoje preteklosti. Odreče se Matu, ne pove mu pa, zakaj. Oče noče dopustiti, da bi jo Mat odvedel od njega. Ko vidi Ana, da si oba lastita pravice do nje, se oglasi v njej ogorčenost zaradi tega, ker se v njej oglasi spomin, kako so moški vedno z njo razpolagali in ji delali krivico in jima pove vse svoje prejšnje življenje. Mat se oddalji v obupu od nje, vendar ga ljubezen zopet privede nazaj.

Delo je močno. V tej drami so nastopili Milan Košič kot Christopherson, kapitan, Anin oče, Ema Starčeva kot Ana Christie, njegova hči, Rado Nakerst kot Mat Burke, brodolomec, ki se zaljubi v Ano. Angela Rakarjeva igra vlogo Marte Owenove. Nastopili so še Polde Dežman kot Johny, krčmar, Stane Raztresen kot natakar Lariz ter Josip Fišer kot pismonoša.

Igra je bila na višku. Ema Starčeva je odlično odigrala glavno vlogo. Igrali so to igro vseskozi realistično. Dobro je zadel in podal očeta, ki je sicer dober človek, Milan Košič. Nakrst je bil dober, preprost, priroden mlad človek. Angela Rakarjeva je dovršeno postavila pred nas lik Marty Owenove, katera spremlja Chrisa na njegovih potovanjih. Igro je režiral Milan Košič.

Osnutek za scenerijo je napravil R. Hlavaty. Bila je zelo dobra in učinkovita. Izborno nam je predočila okolje, v katerem se dejanje odigrava. J.K.

ČESKOSLOVAŠKA BO IMELA KULTURNE PRIDELJENCE V INOZEMSTVU

Praga — IP — Češkoslovaško ministrstvo za informacije šola kulturne atašeje, ki bo do v najbližji bodočnosti nameščeni pri različnih češkoslavaških poslanstvih v inozemstvu predvsem v Moskvi, Londonu, Washingtonu, Parizu, Rimu, Beogradu, Sofiji, Budimpešti, Varšavi in v Mexiku. Povsod bodo zastopani paritetno tudi Slovaki. V Ameriki in Jugoslaviji, na madžarskem in v Romuniji, kjer žive strnjeno velike slovaške manjšine, bodo vodili agendo kulturnih pridelјencev Slovaki. Njihova naloga bo med drugim da se inozemstvo spozna s češkoslovaško poezijo, znanostjo, umetnostjo, glasbo in likovno umetnostjo.

Naš bovški kot

NAŠ PRVI TELOVADNI ZLET

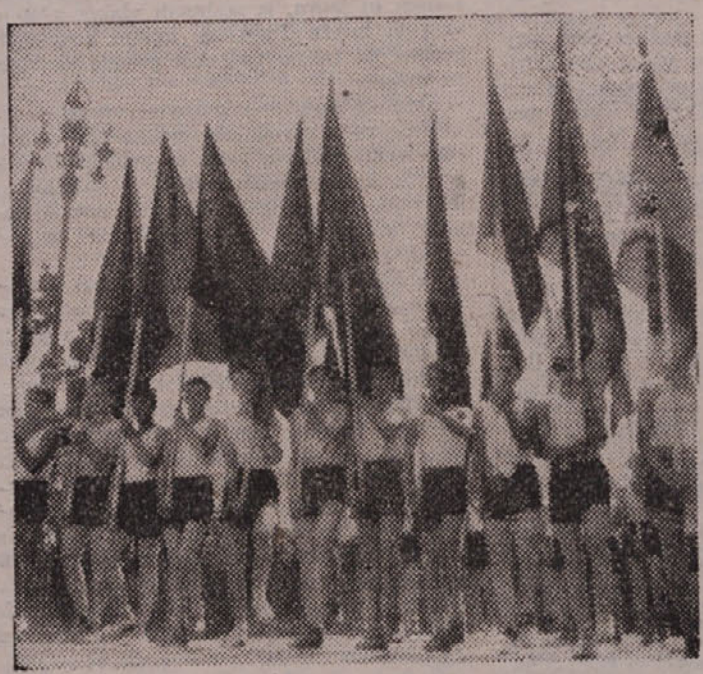

Prvega maja leta 1946, na dan prve obletnice osvoboditve Trsta in praznika dela, smo doživeli veličastno manifestacijo naše mladine. 1. maj, ta največji praznik vsega delovnega ljudstva, smo dostojno proslavili z množično telesnovzgojno prireditvijo naše mladine in z množičnim nastopom pevcev.

Ob navdušenem pozdravljanju ogromne množice gledalcev je prikorakalo in se razvrstilo na telovadišču 2000 pionirjev, ki so s svojimi nekoliko pretežkimi vajami otvorili zletni program. Izvedba je bila, z majhnimi napakami dobra, ker moramo upoštevati, da je bil to naš najmlajši naraščaj, ki mu je bila prvič dana prilika pravega telesnovzgojnega udejstvovanja.

Sledilo jim je 2146 pionirk, ki so s svojimi ljubkimi in pestrimi vajami, ki so jih izvajale prav dobro, žele navdušeno odobravanje. Sledilo jim je 1670 mladincev-delavcev iz mesta in dežele. Njihova izvedba je bila točna in skladna. Kakor pionirke, so tudi mladinke morale nastopiti v dveh skupinah, ker igrišče ni moglo sprejeti naenkrat 3250 telovadk. Vaje so izvajale dobro.

Vsega skupaj je nastopilo 9066 telovadcev. Niso bili to vsi. Skoraj še enkrat toliko jih je moralo ostati doma, ker niso smeli — zaradi prepovedi zavezniških oblasti — udeležiti se svojega prvega zleta. Kljub vsem oviram in težavam, ki so jih delali prirediteljem in nastopajočim, kljub žalitvam, ki so jih bili deležni naši ljudje za časa bivanja v mestu s strani podivjanih fašističnih tolp, je naša mladina pokazala svojo odločno voljo, samozavest, disciplinirano, ki so izraz pravilne vzgoje in so kažipot v boljšo prihodnost, ki se nam bliža. Italijanska in slovenska mladina iz tržaških in tržiških tovarn je z našo podeželsko delavsko mladino ponovno potrdila skupno trdno vez v osvobodilni borbi skovanega bratstva, povezanost ljudstva mesta in dežele, vse simbolizirano v zaključnem mimohodu prireditve, ki je dal pečat vsej manifestaciji.

Ta prvi telesnovzgojni nastop združene slovenske in antifašistične mladine, ta mogočna manifestacija mladosti in zdravja, je pokazala, da smo na našo mladino lahko ponosni in da so naše nade, ki jih v mladino polagamo, opravičene. Takorekoč iz nič smo ustvarili ta veličastni nastop in pokazali pot, po kateri hodi naša mladina pri uresničevanju svojih teženj in idealov. Kakor v vseh naprednih deželah, kjer so spoznali pomen telesne vzgoje za mladino, smo tudi mi telesno vzgojo postavili na nove temelje v splošno korist najširših ljudskih množic.

Na ta uspeh smo lahko ponosni, ker nas je prireditev proti pričakovanju očarala.

Nepregledne vrste nastopajoče mladine, zdrave in ogorele od sonca, v ličnih telovadnih oblekah, pogum in prisrčnost naših najmlajših, samozavest mladincev, morje zastav in ognjevito navdušenje gledalcev, je vsakemu izmed navzočih vtisnilo neizbrisen spomin na ta dan, na prvi praznik delovnega ljudstva in mladine. Pri stotisoč gledalcih je nastop vzbudil veselje in ljubezen do telesne vzgoje, še več, utrdil je našo samozavest in zaupanje vase in takoj pokazal pravilnost poti, po kateri smo krenili.

Po telovadbi so združeni italijanski in slovenski pevski zbori zapeli nekaj pesmi. Italijanski pevski zbori so zapeli 2 pesmi, in sicer zbor iz Verdijeve opere »I Lombardi« in Verdijevo »Himno maju«. Buren aplavz je nagradil pevce za precizno in lepo petje. Nato pa je 4000 slovenskih pevcev zapelo Volaričevo »Slovan na dan« pod vodstvom Švare, »Stalingrajsko«, ki jo je dirigiral Rapotec, Beraničevo pesem »Domu« je vodil Silič, »Pesem o svobodi« pa Venturini. Mogočno so se razlili glasovi po prostranem štadionu. Dasi so se pevski zbori vadili vsak zase, dasi ima vsak dirigent svoj način interpretacije, so se ti združeni zbori zlili v eno celoto in verno sledili vodstvu navedenih dirigentov. Ljudstvo je bilo očarano in videti je bilo, da bi še in še poslušalo.

Telovadni nastop naše mladine in pevski koncert sta ob ogromni udeležbi vsega antifašističnega prebivalstva pomenila veličastno manifestacijo vsega svobodoljubnega primorskega in tržaškega ljudstva kot izraz volje za priključitev Primorske s Trstom k delovni in napredni republiki Jugoslaviji.

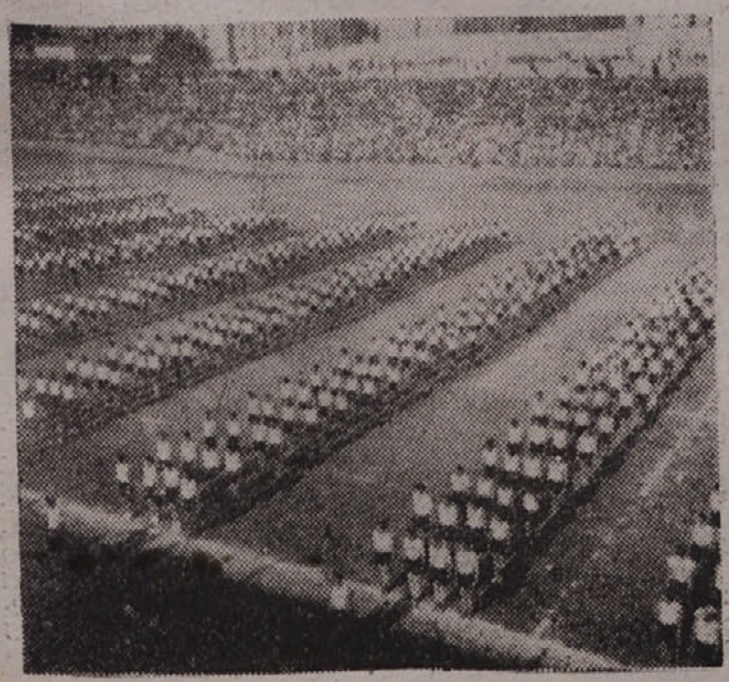

Svobodni prvi maj

Po 28. letih suženjstva smo letos svobodni in polni sreče praznovali prvi maj zbrani na telovadnem in pevskem zletu v Trstu. S tem smo proslavili praznik naše mladosti in smo zasnovali načrte za bodočnost, ki naj bo polna zdravja, krepke volje za dosego čim višje ravni omike in prosvete.

Že dolgo je od tega, ko delovno ljudstvo praznuje prvi maj kot simbol novega življenja in s tem izpoveduje nazore o novi človeški družbi in osnove, na katerih mora biti zgrajen novi socialni svet. Ideali človeštva, v čigar znamenju se je praznoval prvi maj, so rasli nezmagljivi iz žrtev neupogljivih prvoboriteljev, ki so bili preganjani skoraj po vseh državah. Že od ustanovitve leta 1890. so prvemu maju stavile reakcionarne sile silne ovire z neuklonljivimi delavci so napolnjevali ječe, tekla je kri, toda delovne množice niso odstopile od praznika svojih idealov, temveč so se borile skozi dolgo dobo za uveljavljenje prvega maja kot dneva pomladi novega človeštva v znamenju miru, za dosego boljšega vsakdanjega življenja, za dosego razvoja ljudske omike do najvišjih meja in za dosego osvobojenja vseh ljudstev sveta.

Tudi slovenski rod je hodil težko pot, predno si je izbojeval pravico do praznovanja prvega maja, ko bomo šli:

»O, bratje na pot, soncu nasprot!
Ne bojte se meča krvavega,
ta meč ni namenjen na zdravega
na pravega moža.
Ta meč divja čez grobove le,
požiga razpale domove le,
kar je čistega to obvelja!

(O. Župančič)

In mi smo bili čili v borbi za osvobojenje. Zato bomo obveljali! Tudi mi smo bili preganjani in zasužnjeni, a nismo klonili. Šli smo v borbo in sledili pesnikovemu klicu:

Na dan Slovan!
Slovanska ti mladina,
najlepše delo čaka te!
Na dan!
Gospode več ne bodi, ne trpina,
človeštvo ena bode naj družina,
rešitelj svetu bode naj Slovan!

Vsa svetla tradicija naših kulturnih voditeljev in vodnikov nas je usmerjala na idealno pot, kjer bomo lahko praznovali dan prvega maja. Osvobojeni čutimo v srcih sončno rast in vse okrog nas poganja mučeniška kri novo življenje, življenje ljudi upora, ljudi ponosnih glav in neupogljivih hrbtenic, ljudi vrednih gospodarjev lastne zemlje. In nad vsem bdi naša zavest, da smo jo morali plačati s krvavimi žrtvami in da jo moramo braniti z vsemi svojimi močmi v globoki zavesti, kaj je nam pomenilo tisočletje suženjske preteklosti in kaj za nas pomeni tisoč let svobodne bodočnosti.

V nas samih je osnova te bodočnosti, v nas samih je vera in duh dolge tisočletne pravde, ki jo moramo uresničiti in vzbuditi k življenju. Zato naj svetlo živi v nas naš prvi svobodni maj!

Črtomir A. Šinkovec

Sovjetski Robinzoni

Iz dnevnika pomorskega kapit. Demidova

Nekega vihernega ane pred petimi leti je odplula sovjetska trgovska ladja »Perekop« iz Vladivostoka proti otoku Javi. Ladijski kapetan je bil Aleksander Afrikanovič Demidov. Vojna, ki je na Tihem oceanu izbruhnila med Japonsko Anglijo in Zedinjenimi državami, je zatekla sovjetsko ladjo v Južnem Kitajskem morju.

Petnajst dni po odhodu iz Vladivostoka so radiogrami z ladje prenehali. Izgubila se je vsaka sled in o usodi ladje ni bilo nobenega glasu več. Osemnajst mesecev pozneje je prišla v Sovjetsko zvezo vest o podrobnostih tajinstvenega izginotja »Perekopa«: japonski bombniki so ladjo potopili na dan 18. decembra 1941. To se je zgodilo nedaleč od skupine otokov, ki pripadajo Malajskemu arhipelu. Posadka potopljene ladje se je rešila v čolne in se je napotila proti nekemu majhnemu otoku.

Kapetan Demidov je v »Komsomolski Pravdi« opisal doživljaje »Perekopovcev« na samotnem otoku. Naše bralce bo posebno zanimalo to, da je Demidov na pustem malajskem otoku odkril sledove bivanja posadke neke jugoslovanske ladje, ki je pred časom doživela brodolom v vodah Malajskega arhipela.

Planil sem zadnji z naše ladje, ki se je potapljala ter izginila v mrzlih morskih valovih: ko sem izplaval na površino, sem zagledal mornarje, kako plavajo okrog ladje. Z letala so nas neprestano streljali s strojnicami in mornarji so morali večkrat zaplavati pod vodo, da so se rešili pred kroglami japonskih zračnih razbojnikov.

Morski tok me je poslednjič zanesel v bližino ladje. »Perekop« se je bil postavil popolnoma navpično. Vijaki so štrleli iz vode. Na svetlosinjem nebu je še plapolala zastava na krmi. Nenadoma pa so se dvignili visoki stebri vode — »Perekop« je za vedno izginil v globočinah morja.

Storili smo prav, da smo spustili čolne v vodo. Ko so se letala odstranila, smo zbrali vse, ki so ostali pri življenju. Ranjeni in opečeni mornarji so bili v malih čolnih izpostavljeni nevarnostim odprtega Oceana.

Mineval je čas... Iznenada se je na obzorju pred nami pojavila sled kopnine. In kmalu nato se je začelo — kakor je to običaj v tropskih deželah — naglo nočiti. V bližini obale smo opazili, da se med nami in kopnino vleče nekakšna bela proga. Videla se je kakor snežna sled in segala več milj daleč. Postalo nam je očito, da so to podmorski koralni grebeni, ki obdajajo večino otokov Malajskega arhipela. Morje je v bližini grebenov mogočno bučalo, valovi so se visoko dvigali in se z močnimi zaleti odbijali nazaj v morje, pena pa je pršila na vse strani.

Poskus, da bi pristali ponoči, bi pomenil za nas katastrofo. Tega nisem hotel riskirati, zato sem zapovedal počakati, dokler se zdani. Od obale proti nam je pihal veter, ki je prinašal ostre vonje. Z... tile so sijajne zvezde. Trudnost je obvladala mornarje. Polegli so na dnu čolnov in zaspali. Jaz sem sedel na krmi. Težke misli so mi rojile po glavi in mi niso dale miru. Kdo bi utegnil v tako divjem kraju brodolomcem nuditi pomoč?

Ko je posijalo sonce, smo videli, da smo v neposredni bližini otoka. Opazovali smo, kako nihajo vrhovi temnozelenih palm. V soncu so se lesketala krila galebov.

Oprezno smo se približali kopnini. V nekaj trenutkih so se rilci naših čolnov dotaknili celine. Izkrcali smo se na koščku zemlje, ki ga je od otoka ločila ozka, prozorna laguna.

Ko smo imeli trdna tla pod nogami, je vsakdo med nami spoznal, da nismo v zavidnem položaju. Vedeli smo samo to, da smo na otoku, nihče pa ni mogel pojasniti, če je otok obljuden ali ne. Zaman smo gledali proti Oceanu. Nikjer ni bilo jadra ne dima...

Pod pokončnimi žarki jarkega pripekajočega sonca se je bleščal beli pesek in nas pekel v stopala. Obalo, prevlečeno s soljo, so naskakovali valovi. Mnogi mornarji, ki so bili pri brodolomu hudo ranjeni, so bili napol nezavestni, drugi pa so si privoščili zajtrk v obliki rakov in školjk.

Poklical sem mornarja Evgenija Berdana in Petra Čulinjina ter ju poslal poizvedovat na otok. Nato sta izginila v palmovem gozdu. Kmalu je pritekel nazaj Čulinjin s sporočilom:

»Kapitan! V gozdu so rjavi ljudje, med njimi tudi neki Evropejec. Rad bi govoril z vami!...«

Odpravil sem se v džunglo. Hodil sem težko, kajti bil sem onemogel in zbit, pesek pa je bodel. Pod palmami sem našel Evropejca, oblečenega v rjavo uniformo, s samokresom za pasom. Vprašal me je v angleškem jeziku, kdo smo. Ko sem mu povedal, da je na otoku 32 mornarjev s sovjetske trgovske ladje »Perekop«, ki so jo Japonci potopili, mi je čvrsto stisnil roko in rekel:

»Kapitan, jaz sem vam na razpolago. Nasionite se name. Z vami govori poročnik Peter Engers, poveljnik holandske straže na otoku Great Natune.«

Poročnik nam je priporočil, naj se čimprej premaknemo s peščenega proda na glavo otoka, ker bo kmalu nastopila plima, ki poplavlja prod. Na ramah smo prenesli ranjene tovariše čez laguno v džunglo. Neki Malajec je spretno splezal na palmo in nam začel trgati orehe. Neki drugi otočan je s krivcem razbijal orehe in ponujal mornarjem velike plodove, polne bistre in hladne tekočine.

Sonce se je približevalo nadglavišču. Vlažna vročina je napolnjevala zrak. Dušilo nas je kakor v parni kopeli. Poročnik Engers se je ponudil, da nas pospremi v malajsko naselbino Ranaj.

Na zemljevidu, ki sem si ga pozneje načrtal na košček papirja, se imenuje mesto, kjer smo stopili na kopno, »Kraj za ladje«.

Šli smo po stezi v globino džungle. Na desni in levi se je širil pragozd. Mreža lijan in vzpenjavk je preplela ogromna debla in gosto izpolnila ves prostor med drevjem. Orjaška zelena streha se je dvigala visoko nad nami, nebo je le tu in tam ku-

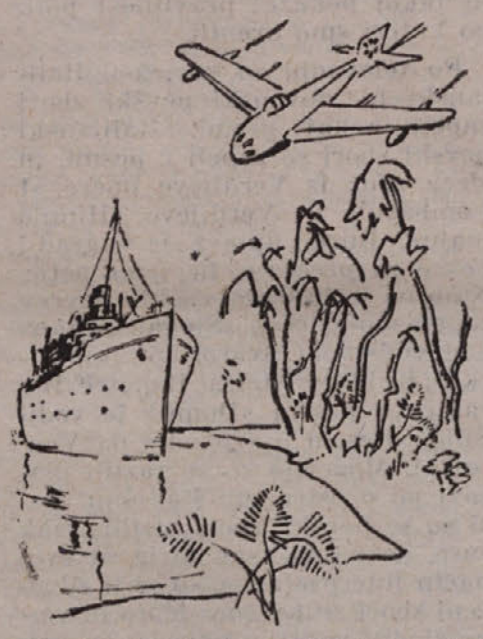

kalo skozi njena okenca. Tik pred nosovi so se nam spreletavale neznane ptice, na vejah so se pozibavale opice. Kadar so opazile človeka, so hitro poskakale z vej in izginile v gostih krošnjah dreves.

Leno smo se pomikali dalje. Po vsem, kar smo bili doživeli, so bili mornarji zelo utrujeni. Toda glej, stezica nas je pripeljala iz gozda na nabrežje morja. Med kokosovimi palmami smo uzrli kolibe na visokih kolih.

Ranaj je slikovita naselbina. Džungla sega neposredno do kolib. Steza, izhojena z bosimi nogami otočanov, se vije med »rumami«, kar pomeni malajski hišo s palmami. Stebla palm so oranžne barve, zato smo imenovali pot, ki nas je pripeljala v naselje, »Oranžni buljvar«.

Prišedši do »rume«, v kateri je stanoval holandski poročnik, so se zbrali v daljavi zvedavi otočani Ranaja in nagi otroci. Župan naselbine Ibrahim, oblečen v pestri sarong (gornji del malajske halje), je prišel pozdravit Ruse. Gledal je sicer v stran, toda ogledoval si nas je zelo pozorno in natančno.

Posadka se je nastanila v neki zapuščeni kolibi. Poročnik nam je poslal nekaj riža, nekakšno sadje in zelenjavo.

Junaki Danijela Defoeja se nikdar niso nahajali v tako bednem položaju kakor mi mornarji s »Perekopa«. Ničesar nismo imeli — ne hrane, ne orožja, ne instrumentov. Vse je propadlo s potopljeno ladjo. Po nesreči smo smeli zaupati samo sebi. Toda moč sovjetskih ljudi je v tem, da nikdar in nikoli, naj si bodo okoliščine še tako obupne, ne klonejo, temveč se takoj oprimejo skupnega, kolektivnega dela.

Ko je ljubljenec naše posadke, kuhar in komsorg »Perekopa« Aleksej Bakalov vprašal poročnika, kako bi se spravili stran s tega otoka, sem se moral nehote nasmehniti. Vedel sem po zemljevidu, da leži Velika Natuna daleč od rednih prog trgovinskih ladij, ki oskrbujejo promet med azijsko kopnino, Avstralijo in Malajskim arhipelom. To me pa ni vznemirjalo. Vrženi v puščobo Malajskega arhipela nismo mogli imeti nobenega upanja na kakšno pomoč od zunaj.

Tako so minevali dnevi. Rimba, kakor imenujejo Malajci džunglo, nas je obdajala z vseh strani. Čim se je kdorkoli za nekaj korakov oddaljil od kolibe, že je bil v divjem pragozdu. Prve čase so naši mornarji, ki so odhajali v gozd nabirat orehe ali les za kurjavo, delali na drevesnih deblih znake, ki so jim kazali pot domov. Brštjan jim je povsod prestrezal pot. Nekatere so bile kakor dolge debele vrvi, ki so se spuščale z dreves nalik konopom z jamborov. Skozi te ovire smo si morali krčiti pot s krivcem, ki mu Malajci pravijo »parang«.

Polagoma smo se privajali novim razmeram. V naši posadki je bilo deset komsomolcev. Komsorg Aleksej Bakalov, Stalingrajčan, je bil umetnik za vse, kar hočeš. Delal je prej v zalivu Nade in se je v ostrem čukotskem podnebju prekalil. Na Natuni je takoj zbral okrog sebe mlade mornarje in določil delo vsakemu posebej.

Z Malajci smo vzpostavili prijateljske odnošaje. Izkazovali so nam mnoge prijaznosti. Pomagali so nam pri iskanju hrane in rastlin ter so nas navajali kako velja pripravljati jedi. V začetku smo se sporazumevali s prstnimi gibi, ob koncu našega bivanja pa smo se z njimi že precej gladko pomenili v malajskem jeziku.

V splošnem smo se pripravili na dolgo bivanje na otoku. Pred nami pa so bile še velike preizkušnje...

V džungli

Naš otok je bil daleč od morskih zvez. Pred vojno se je dvakrat ali trikrat letno tam ustavila manjša ladja, ki je prebivalcem pripeljala riž, moko in tkanine. Takšna ladja je naložila kopro in jedra kokosovih orehov, ki jih otočani sušijo na soncu.

Otok Velika Natuna imenujejo Malajci Pulo-Bung. Pripada istemu arhipelu kakor še nekaj desetin otokov in otočičev, ki se vlečejo na stotine milj daleč severnozapadno od Bornea.

Med pomorščaki je ta otok na slabem glasu. Obdaja ga bariera koralnih grebenov, zaradi česar je plovba tod okoli zelo nevarna. Nedaleč obale, na severnem delu otoka smo videli na nekem grebenu ostanke velike razbite ladje. Verjetno ni kapitan dovolj pazil na svarilne označbe na zemljevidu. Približal se je preveč Natuni in vihar ga je vrgel na obalne čeri...

Obale Natune so puste. Samo ob ustju malih rek, ki se izlivajo v Ocean, ležijo malajske naselbine. V osrčju otoka, v džungli, ljudje ne živijo, niti ne vodijo tja kakšna pota. Le kaka dva do tri kilometre od obale Oceana naleti človek na »rume« lovcev in nabiralcev kavčuka.

Večkrat smo obiskali vzhodno obalo otoka. Presenetilo nas je veliko število špilj v skalovju. Mnoge so zelo prostorne in suhe. Nekoč so se v teh jamah mudili malajski in kitajski gusarji, ki so na otokih imeli svoja skrivališča.

Slava gusarjev Južnega morja ni dala miru niti njihovim nemškim bratcem. Med prvo svetovno vojno je nemška križarka »Emden«, ki je operirala v Indijskem oceanu, izbrala Natuno za svoje tajno oporišče. To je bilo po izdajalskem napadu na Penang. Ob tisti priložnosti so nemški gusarji izkoristili površno ureditev pristanišča, maskirali svojo ladjo kot angleški brod in potopili najprej rusko križarko »Žemčug«, nato pa še francoski minonosec »Muškat«.

Zavezniki so iskali »Emden« blizu otoka Sv. Mavricija in okrog rta Guardafuja med Javo in Borneom, ladja morskih razbojnikov pa se je skrivala v zalivu Natune...

...Kmalu smo se preselili iz Ranaja drugam. Malajec Liman nam je ponudil za bivanje svojo zapuščeno kolibo v džungli. Krstili smo jo takoj za »Taborišče v džungli«. Preselili smo se in stanovali tam več mesecev.

Poročnik Engers in domačini niso imeli zalog živeža, zato smo morali računti samo na lastno pomoč. Po zgledu Malajcev smo začeli ceniti kokosovo palmo — vir življenja v tropskih deželah.

Težko je povedati, kakšen pomen ima palma za Malajce, stanovalce daljnih otokov. To drevo nudi domačinom vse, kar potrebujejo za življenje. Daje jim hrano, pa tudi bivališče. Z listjem pokrivajo Malajci strehe svojih »rum«. Iz njih delajo ležišča in jadra, iz orehovih vlaken pletejo vrvi in mreže. Posušene lupine kokosovih orehov pa rabijo tudi kot posode za vodo in mast.

Nabirali smo torej kokosove orehe in srkali iz njih osvežujoče mleko. Na soncu smo sušili orehova jedra in pridobivali kopro, iz katere delajo maslo. S palmovimi listi smo si postiljali. Malajci so nas naučili, kako se iz palm pridobiva »gula«, nekakšen sirup.

Na Natuni je mnogo palm. Srčika v deblu tega drevesa daje Malajcu poglavitno hrano. Iz tega smo kuhali juho in pekli pogače. Nabirali smo tudi stebla rastline »ubikajti«, nadomestilo za krompir.

Nedaleč od naše kolibe je bila zapuščena plantaža. Očistili smo jo, kar ni bilo lahko delo. Razen nekaj malajskih zakrivljenih nožev nismo imeli nobenega orodja. Večina naših mornarjev je zbolela za malarijo in vsi so opešali. Na nogah in rokah so se jim odprle rane. Prihajali so dnevi, ko smo bili kakor ubiti od žeje in težkega dela ter nismo mogli niti stati pokonci. Šele večeri so nam prinašali svežino in olajšanje.

Hodili smo bosi: naše perilo in obleka se je spremenila v cape. V žuljavih rokah smo z veliko muko držali nože. Ogledal sem se v koščku zrcala. Strahotna podoba! Črna razmršena brada in upadle oči... Nekoč je mašinist našel košček jekla. Napravil je iz njega ostrico in jo nabrusil na kamnu. S to britvico smo se posilmal brili.

Življenje mornarjev na otoku in na »Perekopu« je bilo urejeno po mornarsko. Zjutraj smo vstali, pripravili zajtrk, potem je prvi pomočnik poveljnika Ivan Vasiljevič Bajdakov določil vsakomur odgovarjajoče delo. Del posadke je odhajal nabirat kokosove orehe, drugi so pripravljali sago. Soli nismo imeli, zato smo jo začeli pridobivati iz morske vode. Glavni solar je postal kurjač Vasilij Makarenko. Vsako jutro je nekaj mornarjev odšlo na obalo, kjer so mu pomagali. Tako smo proizvajali toliko soli, da smo z njo zalagali tudi prebivalstvo, od katerega smo prejemali v zameno banane, ribe in orehe. Drugi kurjač Vladimir Zinčuk pa je delal iz orehov maslo.

Nekega večera sva odšla moj pomočnik in jaz nekoliko globlje v gozd. Sledila sva rečici, kjer je po zatrjevanju Malajcev živelo mnogo rib. Noge so se nama vdirale v mehki sloj mahovine in gnilega drevja, vlažen zrak je bil nasičen z vonjem cvetja in rastlin. Skoro se je začelo nočiti. Svetloba je prodirala le še skozi odprtino od zgoraj in je obsevala lijane, ki tvorijo pravcate žične ovire v tropskih gozdovih.

Na ravniku se naglo znoči. Ko sva prispela do reke, naju je obdajal že gost mrak. Kljub temu sva vrgla trnke in čakala na plen. Pojavila se je velika riba. Hlastno je prijela za vabo in potegnila trnek s tako močjo, da se je zlomila palica.

Morala sva se vrniti domov praznih rok. Navzlic temu sva sklenila, da bova nadaljevala ribolov. Naslednjega dne sva zopet sedela s trnki ob reki. Imela sva srečo. Ulovila sva veliko ribo, ki se je kakor kakšna kača zvijala po tleh. Ivan Vasiljevič je odtrgal palmovo vejo in je začel z njo mlatiti po ribi. Ko sva si natančneje ogledala plen, sva prišla do sklepa, da sva ujela jegulji podobno ribo, ki je merila poldrugi meter v dolžino. Zdaj je bilo treba vedeti, če je riba užitna. Domov grede sva srečala Malajca in ga vprašala, če je riba dobra.

Pokimal je z glavo in pojasnil, da je to ukar-ikan, riba-kača.

Zatem so se vsi mornarji lotili ribiškega posla. Večkrat so odšli tudi na skalnati otočič Mala Natuna, ki leži kakšno miljo daleč od tod. Na obali so lovili želve in rake.

(Sledi v naslednji številki).

V PRIHODNJI ŠTEVILKI BO ZAČEL IZHAJATI ROMAN »HOTEL ŠANGHAJ« V PREVODU FRANA ALBREHTA. ROMAN GOVORI O MESTU, KJER SO DIVJALE BITKE DO JESENI 1937... SPREMENILO JE SVOJE LICE, NA STOTISOČE PREBIVALCEV JE POMRLO. PISATELJICA NAM NA NAJŽANIMIVEJŠI NAČIN PRIKAZUJE ŽIVLJENJE IN USODO DEVETORICE LJUDI V ŠANGHAJU, KI NAJDEJO SVOJO SMRT POD RUŠEVINAMI BOMBARDIRANEGA ŠANGHAJ HOTELA.

GOSPODARSTVO

Finansiranje zadrug

Gmotna sredstva zadrug, zbrana z deleži članov, ne zadostujejo za kritje potreb zadruge, posebno pri nabavnih zadrugah, zaradi tega mora uprava skrbeti, da si nabavi potreben kredit ali posojilo, ako hoče, da bo zadruga začela pravilno poslovati. Ta stran je navadno najtežavnejša in marsikateri odbornik se ustraši tega prvega koraka, posebno če se v imenu zadruge morajo podpisati menice. Priporoča se, da se potrebna denarna sredstva naberejo med samimi člani, na kateri koli način. V mnogih slučajih so člani pokazali svoje razumevanje in so priskočili na pomoč z brezobrestnimi posojili ter tako omogočili svojim zadrugam že v samem začetku uspešno delovanje. Preprečili so predvsem, da ni prišla v roke denarnim zavodom, ki so zahtevali visoko obrestno mero in še stavili razne težke pogoje. Skrb vsake zadruge mora biti predvsem ta, da skuša z deleži zbrati primeren kapital, bodisi da se vpisujejo dovolj visoki deleži, bodisi da člani vpišejo po več deležev in da se v eno zadrugo včlani čim več članov. Obratni kapital, ki ga s tem zadruga dobi, lahko večkrat plodonosno obrne ter si na ta način pripravi rezervni sklad tako, da ima kasneje tudi pri vsakem obratu, večji obratni kapital na razpolago.

Zadruge so v prejšnjih časih iskale kredite pri bankah, pozneje pri zadružnih zvezah, katerih naloga je bila urivnati kredit, toda potrebe so bile često take, da so se zveze morale zatekati k bankam. Rezultat je bil isti kredit je bil predrag.

Najcenejši je kredit, kakor rečeno, tisti, katerega dajo člani sami. Zato je pa potrebna globoka zadružna zavest; gojitev zadružne zavesti med člani, je dolžnost vsakega zadrugarja in zavednega zadružnika.

Načelo mora biti vedno in povsod to, da se zadruge same vzdržujejo in da se ne zatekajo po podpore in kredite drugam. Samopomoč pri zadrugah mora biti uspeh medsebojne pomoči med člani.

Kmetijski nasveti

VPRAŠANJE: **Moja krava ima na vimenu in popku vse polno bradavic. Kako preženem te bradavice?** (Milan v S.)

ODGOVOR: Glede na sestavo kože, kjer zraste bradavica, in staničja, iz katerega ta izvira, imamo različne bradavice. Iz tega sledi, da so načini uničevanja bradavic zelo različni. Recljate bradavice se podvežejo z nitjo, zaradi česar se posuše in odpadejo.

Druge bradavice moremo odžigati s kako jedko rečjo n. pr. s peklenskim kamenom ali s kako močno kislino (žvepleno, solitrno). Zdravo kožo okoli bradavic namažemo s kako mastjo, da je jedka kislina ne ožge, če na bradavico kanemo kapljico kisline.

VPRAŠANJE: **Ali bi ne mogli rabiti namesto apna sodo z modro galico pri škropljenju tri?** (A. B. iz R.)

ODGOVOR: Za škropljenje trt lahko uporabljamo tako imenovano burgundsko brozgo, to je raztopino modre galice in sode. Na 1 kg modre galice dodamo ½ kg sode, na 1½ kg galice 70 dkg sode in na 2 kg 95 dkg sode. Te količine veljajo le za Solvay-sodo. Raztopino napravimo na običajen način. Vedno moramo napravljeno tekočino preizkusiti s fenolftaleinskim papirjem. Prednosti burgundske brozge so, da se raztopina bolje drži listov, da je popolnoma čista in ne maši razpršilnikov. Slaba stran pa je ta, da je škropivo manj vidno na listu in da je soda dražja od apna.

Čistimo jezik

VIII.

V govoru in pisavi rabimo dan za dnem besede in zveze, ki se nam o njih niti ne dozdeva, da bi bile napačne. Presajene so k nam s tujih vrtov, (presadili in presajajo jih tisti naši ljudje, ki imajo trajne stike s tujo omiko, predvsem torej naše razumništvo). Besede so v takih zvezah še domače, toda sestava je tuja. To se včasih takoj pozna, včasih pa je treba primerjati frazo z izrazi v sosednjih jezikih. Zelo koristna je tudi primerjava z našo ljudsko govorico, ki nam še najhitreje pove, kaj je dobro in kaj slabo.

Imamo besedico **brez**. Prav pogosto jo vežemo ali pa tudi spajamo z drugimi. Nekaj stavkov:

Dočakali smo Novo leto. Brez dvoma bo zelo važno za nas vse. Brez da bi hoteli prerokovati, povemo že lahko danes, da bo prineslo velikih odločitev. Brezdvomno se stare razmere ne povrnejo nikdar več. Brezštevilna znamenja nam to dokazujejo.

Štirikrat se ponovi beseda brez: Brezdvoma, brez da bi, brezdvomno, brezštevilna znamenja.

Kakorkoli postavljamo besede v prvem stavku, nikdar ne bo ta brezdvoma lepo zvenel. Spremenite brezdvoma v ni dvoma, pa bo stavek boljši.

Temu brez dvoma se rada pridruži tudi fraza brez vsakega dvoma. Oboje je iz nemščine in napačno.

Še slabše se izražamo, če rabimo brez da bi. Kakor smo nadomestili brez z ni — torej ni dvoma, da tukaj zamenjamo z ne — torej ne da bi. Oba stavka se glasita pravilno takole:

Ni dvoma, da bo novo leto za nas vse zelo važno. Ne da bi hoteli prerokovati povemo lahko že danes, da bo prineslo velikih odločitev.

Sestavljenki brezdvomno in brezštevilno tudi nista slovenski. Lepše in pravilneje je, če rečemo: nedvomno neštevilno.

Podobno kakor z besedo brez je tudi s predlogom čez. Nekaj primerov:

Ljudje zabavljajo čez župana. Župan se čudi čez kaj se pritožujejo. Vaščani se [illegible]

Stavek se mora torej temeljito popraviti:

Ljudje zabavljajo županu ali na župana. Župan se čudi pritožbam. Vaščani se jezijo zaradi njegove sebičnosti.

K tem popravljenim stavkom še nekaj novih, napačnih:

Vsa vas je nejevoljna, kaj da čaka župan z razdelitvijo živil. Ugibajo, kaj da bo razglasil na občinski deski. Radi bi že vedeli, pri čem da so.

V teh stavkih je besedica da trikrat odveč. Zakaj je odveč? Ker ne sme stati v zavisnih stavkih za zaimkom kaj in njegovimi skloni: česa, čemu, pri čem, s čim.

Pravilno govorimo takole:

Vsa vas je nevoljna, kaj čaka župan z razdelitvijo živil. Ugibajo, kaj bo razglasil na občinski deski. Radi bi vedeli, pri čem so. — Da se torej tu ne sme rabiti.

Z besedama »držati« in »imeti« se tudi pogosto napačno izražamo. Navedel bom nekaj stavkov, ki niso slovenski po duhu.

Nekateri držijo župana za sebičneža, drugi ga držijo za nevedneža. Vsi pa zahtevajo, da jim ima pravično razdeljevati blago. Nima jim zadrževati odmerjenega. Če gre z doma, ga ima kdo nadomeščati.

Držati za sebičneža, držati za nevedneža je germanizem. Pravilno pravimo: imeti za sebičneža, za nevedneža, za bedaka, šteti za sebičneža, za nevedneža.

Enako nepravilno je: ima jim razdeliti blago, nima jim zadrževati blaga. Namesto tega pravimo: mora jim razdeliti blago, ne sme ga zadrževati. Župana ima kdo nadomeščati, naj ga nadomešča.

Ves sestavek je torej pravilen v tej obliki:

Nekateri imajo župana za sebičneža drugi za nevedneža. Vsi pravijo, da mora pravično razdeljevati blago. Ne sme jim zadrževati odmerjenega. Če gre zdoma, ga mora nekdo nadomeščati.

Prav tako je z besedo nimaš Nimaš [illegible]dati polen, nimaš žagati drv, nimaš kuhati kosila — mislim, da čutite nepravilnost takega govorjenja. Tako izražanje je doma pri Nemcih, naše pa ni.

Jože Pahor

Prijeli smo dva dopisa:

»Od Triglava do Jadrana, čuvaj narod majka slava«. To danes pojo naši Primorci. To poje naša mladina na polju, to poje kmet pri plugu, tako pojo stari dedje z materami, ko hitijo v mesta z zastavami; da tudi oni povedo zavezniški komisiji, da je tu Jugoslavija. Kje ste vi, da ste prezrli ta klic trpinčenega, teptanega ljudstva, naše ruševine, tisoče grobov naših junakov. Kje je človek, ki ga pelje pot po naši razdejani zemlji, da bi ne videl, da bi ne čutil, kaj to ljudstvo hoče. »Kjer so naše žrtve, — tam so naše meje « se vali kot silno morje ogromni klic Primorcev od Jadrana vse tja do Triglava in dalje čez hribe do furlanske ravnine.

Naša Primorska poje, poje ko še in še prenaša batine napihnjenih fašistov, ko še teče kri po naši zemlji. Primorska je povedala vsemu svetu svojo borbo, svoj doprinos, razkričala je vse svoje 25 letno trpljenje. Danes pa je na tisoče in tisoče primorskih grl zaorilo, — da je tu Jugoslavija. »Dali smo vse svoje moči, sinove in hčere gnali so nas v internacijo, požigali domove — vsi smo se borili za osvoboditev in priključitev k materi Jugoslaviji.« Tako je napisal oče iz Bovškega, tam izpod Triglava, tako je napisala sleherna primorska vas, ki čaka ob vaškem slavoloku komisijo. »Poglejte, prepričajte se, tu so dejstva.« Ne smete preko žrtev, ne smete prezreti, vije roke primorska mati. Dala je sina, dala je dva, a svoboda je terjala še in dala je tretjega — koliko takih mater danes s trudnim korakom stopa po gorah in išče njih grobove. »Ne, ne klonimo«, so sliskali pesti in prenašali vse grozote te strašne vojne. Danes pa na teh zmučenih obrazih bereš geslo »ne odstopimo niti za korak, raje smrt kot Italijo«.

Gledam valove, ki pljuskajo ob obalo, spomnim se stare pesmi, katero smo nekdaj zaupali tihim gmajnam »Buči, buči morje Adrijansko, nekdaj bilo si slovansko«. Da in tudi za to morje je tekla kri, tudi za to morje so padali borci, da bo spet slovensko, da bo naš ribič z mirno roko vrgel mrežo v širino«.

Ob obali pa zagleda mornar v pozni noči sij rdeče zvezde. Ona siplje v daljavo na razburkano morje ljubezen, bratstvo — ta blesk je pripeljal iz teme, iz viharnega morja, slovenskega in italijanskega mornarja na srečno obalo.

Stanka

o

Sedeti v šolski klopi, to ni kar tako za nas delavce in kmete. Naša žuljava roka se le s težavo oprime peresa.

Pri nas na kmetih smo včasih zalučali knjige v kot ko smo zapustili šolo; toda to niso bile naše knjige, govorile so nam v tujem, nerazumljivem jeziku.

Komaj je deček zlezel v hlače, že je zaril prste v zemljo — dal je moči za grunt — ta je rodil očetu in bo vrnil meni; tako iz roda v rod.

Pozabili smo na učenje v tujem jeziku, čakal nas je nov svet, svet pota, truda in dela. Pred nami so stale nezorane njive, zarasla senožet in živina je mukala v hlevu

Danes pa je vse drugače. Prav ti ljudje z žuljavimi rokami hitijo na sestanke in predavanja. Kajti, da bomo našo zemljo pravilno izrabili se moramo učiti. Naša kmečka mladina hodi z veseljem na predavanja in tečaje. Pripravljena se je učiti, ogromno učiti, kakor je ukazal tovariš Tito. Danes se nam izza katedra smehlja ljubezniv obraz, ki nas uči tako kot nas je učila mati zvečer, utrujena od dela pri leščerbi v zakajeni izbi. Uči nas o ljudeh enakih ko mi, o ljudeh ki delajo. Ne reži se več v nas spačeni obraz fašista, ki nas je ob vsaki napaki obdaril s psovko »sciavo«. Danes ta nova mladina hoče postati udarnik dela ne samo na njivi, ampak tudi v učenju. Tekmovati hočemo z vso mladino Jugoslavije. Primorci hočemo povedati, da mladina, katero je vodil Tito, hoče biti napredna, hoče nuditi čim več za skupnost in to na vse področjih.

Stanka

Nekaj nasvetov glede spanja

Dalj časa spim zelo slabo. Včasih kar ne morem zaspati in čilam vso noč. Zjutraj vstanem zelo utrujena in ves dan me boli glava. Po prečuti noči, spim naslednjo noč bolje, a normalno nikoli ne. Nekateri mi svetujejo, naj jemljem uspavalne praške, a jaz se kar ne morem odločiti zanje, vem, da to ni nič dobrega, nočem se navaditi nanje.. Nekdo mi je svetoval, naj hodim pozno spat. Tudi to sem naredila, in sem takoj zaspala, a sem se kmalu prebudila in potem nisem zaspala do jutra. Vse to zelo vpliva na moje razpoloženje in veselja do dela ne najdem nikjer.

Takih in podobnih pritožb boste slišali vsak dan. Seveda je najbolje, da vprašamo zdravnika za svet. Toda včasih je tudi priporočljivo, da prej preizkusimo nekaj dobrih nasvetov »pametne stare mame«: Preden greste spat, si umijte obraz, vrat, noge in roke. Nikoli pa se ne smete pred spanjem kopati v gorki vodi, ker to draži živce. Če imate navado, da malo jeste zvečer, spremenite in jejte precej več. Preden ležete, popijte čašo toplega mleka. Najvažnejše pa je, da premestite vašo posteljo v kak drug kot sobe. Postavite jo tako, da ne boste gledali v okno, ko se prebudite. Prestavite tudi drugo opremo, tako da boste imeli občutek, da ste v čisto drugi, prijetnejši sobi. Ako imate možnost, premenite tudi sobo. Če vaša nespečnost ne izvira iz kake posebne bolezni, potem vam bo kmalu bolje. Ko si boste tako preuredili sobo in prehrano, pa vzemite za prvo noč še en uspavalni prašek, ki vam ga je predpisal zdravnik, pa boste videli, kao sijajno boste spali vso noč in zjutraj se kar ne boste mogli dobro predramiti. Ležite zvečer v posteljo ob navadni uri in zopet boste izvrstno spali in tako naprej. Včasih napravi en sam uspavalni prašek čudež, več praškov, pa kakor vi sami pravite, zdravju samo škoduje.

Prvi prekooceanski parnik

Prvi prekooceanski parnik so zgradili leta 1858. Bil je za tiste čase pravi kolos, ki je imel prostora za 4000 oseb. Vendar pa prvi parnik ni dosegel uspeha kot so ga od njega pričakovali. Bil je namreč preveč preokoren in se je le počasi pomikal naprej. Gnali sta ga dve lopatasti kolesi in velik vijak, kar pa vseeno ni zadostovalo. Lastniki so ga zato prodajali in so se hitro menjavali. Vsak je sicer napravil kakò izboljšanje, vendar se parnik le ni obnesel in so ga končno uporabili za staro železo.

Naša zdrava mladina

Oče ruskega letalstva

V sedemdesetih letih minulega stoletja je bilo malo resnih mož, ki so verjeli v možnost letanja in obvladanja zračnih struj in tokov. Rusija je takrat imela učenjaka, ki je pojasnjeval, kako ptice letajo z razpetimi krili in prerokoval, da bo v doglednem času mogoče zgraditi napravo, s katero se bo sin zemlje dvignil v zračne višave.

Ta mož je bil Nikolaj E. Žukovski, sin inženirja iz Vladimirske gubernije. Od mladih nog je opazoval naravo, kateri je ostal naklonjen do skrajnih mej človeškega življenja. Ko mu je bilo 21 let, je dovršil fakulteto za matematične vede na moskovski univerzi, od l. 1870. dalje se je posvetil izključno znanstvenemu delu.

Ruska priroda je bila tista, ki ga je privlačevala in mikala z vsemi svojimi pojavi. Čeprav je bil po stroki matematik in mehanik, je nepopisno ljubil deželo in preprostost. Lov, kopanje, telesna vzgoja — to so bili vnanji činitelji njegovega vsakdanjega življenja in prav to gibanje v prirodi mu je omogočilo, da je do pozne starosti ostal čvrst, svež in delaven, kar mu je pomagalo obvladati velike napore študija, ki ga je terjala od njega znanost.

L. 1906., tri leta po prvem letalskem poizkusu ameriških bratov Wrightov je Žukovski napisal razpravo o »sekundarnih vrtincih«. Odkril je formulo o vzletni sili kril in našel metodo za preračunavanje sil, ki delujejo na krila. Njegove ideje o kroženju zračnih struj, o zračnem pritisku ter o telesih v podobi krila pa izvirajo še iz jeseni l. 1904. Porodile so se mu ob poskusih z vzletanjem papirnih zmajev.

V tem času je odkril zakon, ki je po svetu splošno znan kot »zakon Žukovskega«. Ta aksiom rabi danes za osnovo pri preračunavanju sil in protisil na letalska krila vseh sistemov. Obenem je Žukovski izdelal teorijo o propelerjih na letalih. Po teh pripravah je l. 1912. izdal delo, ki razpravlja o »vrtinčastih teorijah elips«. Na podlagi te teorije se je posrečilo ustanoviti formulo za preračunavanje privlačne sile elipse in motorja, sile, ki je potrebna za kretanje letala v zraku.

Žukovski je bil velik kot praktik in eksperimentator. Že l. 1889. je na moskovski tehniki osnoval aerodinamični laboratorij, l. 1902. pa je zgradil prvo aerodinamično kamero. Drugod po svetu so se slični laboratoriji pojavili šele v letih 1901-1911. Bili so to laboratoriji inž. Eiffela v Parizu, laboratoriji v Ameriki in Nemčiji (v Göttingenu).

L. 1909. je vodil Žukovski na moskovski Višji tehnični šoli tečaj lekcij, ki predstavljajo novo razvojno stopnjo v zgodovini znanosti o letalstvu. Predaval je teoretične osnove letalstva. Inž. Eiffel, ki je budno zasledoval delo ruskega učenjaka, je dal pobudo, da so njegove skripte takoj prevedli v francoščino, nato pa še v druge evropske jezike. Tako se je začela porajati letalska znanost, njena praktična posledica pa so bile prve ekipe letalskega naraščaja.

Za rusko in svetovno znanost o letalstvu ima Žukovski ogromne zasluge. Vzgojil je rod zaslužnih delavcev v svoji stroki. V Sovjetski zvezi delujejo danes njegovi nekdanji učenci: akademik Čaplijgin, akademik Čujev, prof. Sabinjin, prof. Ušakov, sloviti letalski konstruktor Tupaljev, graditelja motorjev za letala akademik Mikulin in Klimov ter najstarejši ruski letalec Rosinskij.

Kakor pa je bil Žukovski poln idej in poleta pri svojem delu, tako je bil skromen v svojem zasebnem življenju. S slušatelji na univerzi so ga vezali tako prisrčni odnošaji, da jim je posredoval svoje znanje brez potvarjanja in tudi brez »iznajditeljskih tajn«, ki so bile v navadi na Zapadu. Prav v tem se kažejo pri Žukovskem poteze plemenitega in velikega človeka. Bil je mož iz ljudstva, pravi ruski genij.

Ko so l. 1917. narodi Sovjetske zveze preuredili svojo državo, se je Žukovski, tedaj že prileten mož (rodil se je 17. januarja 1847.), brez pomislekov pridružil progresivnemu sistemu. Sedemdesetletnik se je veselil prevrata, ker je zaslutil v njem vir novih razvojnih možnosti za blaginjo vesoljnega človeštva. Sovjetska vlada je vpoštevala Žukovskega in njegovo delo. Na predlog Lenina je osnovala l. 1918. zavod za aerodinamiko in hidrografijo ter imenovala Žukovskega za predstojnika.

Letos 17. marca je minilo pet in dvajset let od smrti zaslužnega učenjaka. Leninova oznaka Žukovskega kot »očeta ruskega letalstva« drži še vedno in bo tudi ostala, kajti brez njega bi bila znanost o letalstvu v Sovjetski zvezi in drugod po svetu danes mnogo siromašnejša.

G. Riklin:

DRAGI GOST

ruska humoreska

V soboto zvečer so me povabili pri Kapustinovih.

Zbralo se je kakšnih dvanajst ljudi samih naših, to se pravi ljudi iz istega urada. Veseli smo bili.

Kapuštin Semjonovič je praznoval rojstni dan. Ne spominjam se, kateri rojstni dan je bil v njegovem življenju, a zakuske, zlasti solate ne bom nikoli pozabil. Že res, zdravniki pravijo, da se mi ni treba ničesar bati, da bo vse kmalu prešlo.

Prv za prav tistega večera ni bilo sreče z jedačo. Vsega je kriv Cirikov, naš knjigovodja. Vsakemu od nas je pošepetal na uho: »Ne najejte se že kruha . . .«

Mi smo to sprejeli kot pravo namigovanje na štrukelj, ki ga je gospodinja znala tako dobro pripraviti. Čakali smo, da pridejo na mizo slaščice, zato se nismo lotevali z vnemo drugih jedi. Ali mislite, kakšna smola: tega večera ni bilo štruklja. Cirikov, kateremu smo nasedli, je izjavljal:

»Svetoval sem vam, da se ne najeste kruha, ker je včeraj Semjanovič izgubil nakaznico za kruh.«

Vse to pripovedujem le tako mimogrede. Poslušajte! Sedaj pride glavno.

Šlo je za to, da se je Semjanovič že od devetih silno razburjal. Celo v obraz se je spremenil. Glej, že enajst je ura, a dragega gosta Polikarpa Vasiljiča od nikoder ni. In vendar je sveto obljubil, da bo prišel.

V hipu se na mizi stresejo steklenice, čaše krožniki, noži, vilice in posoda za solato. A pred tem se je stresel gostitelj, tako je skočil, kot da ga je speklo. Še pred gostiteljem je vzdrhtel zvonec v predsobi.

Skratka, dragi gost Polikarp Vasiljič, naš načelnik, je blagovolil priti.

Čim se je prikazal, je soba kar zasijala. Rekel bi, da je sonce posijalo v sobo. A to sem si razlagal tako; gospodinja je pri priči vžgala svetilnik z dvema stosvečnima žarnicama.

Razen tega je dodala nekaj steklenic in pričeli smo z zakusko. Začelo se je pirovanje po predpisih. Veseli smo bili.

Vsakdo se je trudil, da bi nazdravil z načelnikom. Ta se je skraja izgovarjal:

»Ne pijem nikdar . . . razen tega sem prišel le za nekaj minut. Sploh, veste. . . Semjonovič se je trudil, da bi premotil govornika.

»Nocoj,« je dejal s prijateljskim nasmeškom, »nocoj Polikarp Vasiljič mi niste načelnik, ampak dragi gost. Kot tak morate ubogati gospodarja.

Prebrisano in drzno! Ozrli smo se v Polikarpa Vasiljiča. Šlo mu je na smeh. Mi smo se zakrohotali.

»Popolno a pravilno!« smo vzkliknili. »Vsi pijemo na vaše zdravje in dvignemo čaše ne kot načelniku, pač pa kot človeku. Vse je bilo popolnoma olikano in brez prilizovanja. Bili smo pač veseli.

Polikarp Vasiljič se je zopet nasmehnil — ta večer v drugič. Srknil je iz kupice in použil zalogaj. Potem je dejal:

»Tako je, kajpak . . . Pravkar sem bil pri narodnem komisarju . . .«

V hipu smo obmolknili. Sedaj je Polikarp vzdihnil:

»Morali se bomo ločiti. Veste, mene so odpoklicali iz službe, kjer sem bil doslej. In sicer . . . «

Da je hip za tem, tako tu v našo sredo priletela atomska bomba srednjega učinka, bi se mi niti zmenili ne bili zanjo, takšen vtisek je na nas napravila izjava Polikarpa Vasiljiča.

Prvi je prišel do sape gostitelj. Potrepljal je načelnika po ramenu in rekel:

»Prava reč! Kaj za to? Vi ste nam drag edino kot človek. Pijmo!

»Jejte«, se je oglasila gospodinja in se prijazno nasmehnila. »Jejte, ne kot načelnik, pač pa kot človek.«

Kot v zboru, smo pritrjevali:

»Popolnoma pravilno Na zdravje, dragi Polikarp Vasiljič!«

Bili smo pač veseli. Toda odkrito povedano, v našem razgovoru ni bilo več tiste ognjevitosti. Oči nam niso več sijale kot prej.

Res je, da smo vsi hoteli povedati, kako to ni nič takega in kako ga še nadalje spoštujemo. Pa se je vendar dogajalo, da so vsi plavali od ladje, ki je nasedla. Poleg nje je ostal na straži le Semjonovič — zaradi gostoljubja.

Zdaj pride Polikarpu Vasiljiču na misel, da pove neko zgodbo. To se je tudi v prejšnjih časih dogajalo. A tedaj, ko je bil še načelnik, je znal dobro pripovedovati zgodbice, a mi smo se mu gromko smejali: To pot pa ni bila smešna.

Nihče se ni smejal, razen mene. Moj smeh pa je bil nekoliko nalezljiv.

Naposled je Polikarp Vasiljič vstal in odločno izjavil, da se mora posloviti. Seveda so ga vsi zadrževali, toda . . .

Pa mislite si, kako bi ga zadrževali, ako ne bi vedeli, da ta Polikarp Vasiljič ni več načelnik, da ni več tisti Polikarp Vasiljič.

Poslovil se je in odšel. Prav tu se začenja nova stran v mojem skromnem življenjepisu.

Torej Polikarp Vasiljič je odšel. Za njim — grem jaz. Ne vem, kaj me je gnalo k temu koraku, morda občutek sožalja, a morda mi je v tistem hipu prišel na misel pregovor: »Ne pljuvaj v vodnjak, morda boš moral iz njega piti.«

Spremljal sem ga do avtomobila. Ko je sedel v avto, mi je stisnil roko in dejal:

»Veste, Miljokin, obiščite me v glavni upravi.«

»Kje«, sem vprašal.

»V glavni upravi Razgovorila se bova nekaj o delu. Odslej bom načelnik glavne uprave.«

»O, o, o!« sem vzkliknil, da so na nebu zadrhtele zvezde, a na zemlji zadrhtel motor avtomobila. »Čestitam k napredovanju.«

Moje besede so obvisele v zraku, ker se je avto odmaknil.

Gledal sem v daljavo. Vedno je treba gledati v daljavo.

O ŠAHU

Kraljevska igra šah je iz Perzije prišla v Evropo v 10. stoletju. Naziv ima po perzijskem kralju — šahu, na čigar dvoru se je igra igrala. Seveda so bile takrat šahovske figure bistveno drugačne kakor dandanes; bile so mnogo večje in težje, saj so bile napravljene iz železa. Zato so služile tudi kot obrambno sredstvo, če so se duhovi pri igri preveč razvneli.

LJUDSKI TEDNIK želi prinašati poročila iz vseh krajev Julijske Krajine. Ako hočete imeti dober časopis, ki bo last nas vseh, dopisujte v njega. Pošiljajte dopise, svetujte in kritizirajte.

Odgovarja dr. MIRKO KORŠIČ. — Založba Primorskega dnevnika, Trst.

Radio Trst

Slovenska poročila vsak dan ob 7.15, 12.45, 20.00, 23.10 — Objava sporeda ob 7.10

NEDELJA 5. V.: — 12.15 Verski govor — 12.30 Kmetijsko predavanje — 15.20 Otroška ura — 19.00 Pevski koncert baritonista Štruklja Andreja — 19.20 Predavanje o telesni vzgoji — 19.30 Slovanska komorna glasba.

PONEDELJEK 6. V. — 12.30 Poljudno znanstveno predavanje — 19.00 Ženska ura 19.20 Češke pesmi poje tov. Draga — 19.30 XXIV. Ljudska glasbena ura.

TOREK 7. V. — 12.30 Prosvetno predavanje — 19.00 Mladinska ura — 19.20 Obvestila svojcem — 19.30 Koncert violinista Alberta Dermela.

SREDA 8. V. — 12.30 Zdravstveno predavanje — 19.00 Oddaja odreda Jugoslovanske Armade — 19.30 Igra — Coulier: Aimée

ČETRTEK 9. V. — 12.30 Predavanje o tisku — 19.00 Vaški kvintet — 19.15 Jože Fahor: Slovenščina za Slovence — 19.30 Oddaja v proslavo osvoboditve češkega naroda.

PETEK 10. V. — 12.30 Politični komentar — 19.00 Komorni zbor — 19.30 Obvestila svojcem — 19.45 Francoska glasba.

SOBOTA 11. V — 11.30 Predavanje o raznih tekočih vprašanjih — 19.00 Pestra glasba — 19.30 Oddaja za konec tedna.

O TORPEDU

Prvi, ki je prišel na idejo današnjega torpeda je bil Dalmatinec avstrijski pomorski oficir, kapitan Iupis. Ta je sredi preteklega stoletja proučeval poizkuse, ki so jih napravili drugod po svetu in je na podlagi svojih raziskovanj, skonstruiral prvi tip torpeda z vdelanim parnim strojem, ki je torpedo poganjal. Na Reki se je seznanil kap. Iupis z angleškim inženjerjem Whiteheadom, kateremu je poveril rezultate svojih izkušenj. Whitehead je njegov izum izpopolnil in ga prodal britanski vladi. Seveda je imel ta prvi torpedo še svoje nedostatke. Učinkoval je samo na majhne razdalje in pogostokrat je med vožnjo po morju padle na dno, ali priplaval na površje, da ga je bilo mogoče pravočasno opaziti in preprečiti zadetek. Tudi spuščanje v morje je bilo nerodno, kajti spuščali so ga v morje tako, kot danes rešilne čolne. Današnji torpedo je seveda mnogo večji od prvotnega; zgrajen pa je na istem principu kot Iupisov-Whitehoadov. Dolg je ca 7 m, vsebuje 150 kg razstreliva ter ga po izstrelitvi iz posebnih naprav žene stisnjeni zrak s pomočjo posebnega stroja in propelorja.

Izumitelj vžigalic

Dne 8. marca je umrl v Rimu, zapuščen in od vseh pozabljen, Sansone Valobra (Rojen 24. oktobra 1799. v Fossano v Toscani).

Bil je rodoljub, ki se je udeležil revolucijonarnega gibanja 1821. leta. Že 1827. je iznašel neke vrste vžigalico, sestavljeno iz zmesi fosforja, arabske gume in potasije. [illegible] lovati vžigalice s stroji.